

DEG 32
EXCHANGE

BULLETIN

VAN HET

Koloniaal Museum te Haarlem

No. 32

FEBRUARI — 1905

INHOUD:

BIJDRAGEN TOT DE KENNIS VAN HET GEBRUIK VAN SIRIH IN NEDERLANDSCH-OOST-INDIË

(Bekroonde antwoorden op de prijsvraag)

Met 13 platen en vele afbeeldingen in den tekst

UITGAVE VAN HET MUSEUM

Druk van J. H. de BUSSY, AMSTERDAM
1905

INHOUD VAN BULLETIN No. 32.

BIJDRAGEN TOT DE KENNIS VAN HET GEBRUIK VAN SIRIH IN NEDERLANDSCH-OOST-INDIË.

	Blz.
PRIJSVRAAG VOOR HET JAAR 1903, MET TOELICHTING.	5
VERSLAG AANGAANDE DE INGEKOMEN ANTWOORDEN.	7
OPSTEL, GESCHREVEN NAAR AANLEIDING DER PRIJSVRAAG EN TER VOORLICHTING VAN INDISCHE BEANTWOORDERS, DOOR G. STOLL . .	11
I. MET GOUDEN MEDAILLE BEKROOND ANTWOORD VAN H. R. ROOKMAAKER, 's GRAVENHAGE.	18
II. MET VERGULD ZILVEREN MEDAILLE BEKROOND ANTWOORD VAN C. HARTWICH, ZURICH	49
III. MET ZILVEREN MEDAILLE BEKROOND ANTWOORD VAN J. H. MEERWALDT, OUDEN RIJN BIJ UTRECHT . .	98
IV. MET ZILVEREN MEDAILLE BEKROOND ANTWOORD VAN L. A. T. J. F. VAN OYEN, 's GRAVENHAGE	118
V. MET BRONZEN MEDAILLE BEKROOND ANTWOORD VAN SASTRO WINANGOEN, MOENGGID, JAVA	134
Va. VERTALING VAN VORENSTAANDE BIJDRAGE DOOR T. J. BEZEMER, WAGENINGEN	142
VI. MET BRONZEN MEDAILLE BEKROOND ANTWOORD VAN L. TH. MAYER, MEESTER CORNELIS, JAVA	150
VII. MET BRONZEN MEDAILLE BEKROOND ANTWOORD VAN A. B. LUCARDIE, ROTTERDAM	159

PRIJSVRAAG VAN HET KOLONIAAL MUSEUM VOOR HET JAAR 1903.

De Commissie van het Koloniaal Museum te Haarlem looft uit eene Gouden Medaille voor de beste bijdrage tot de kennis van het *Gebruik van sirih in Ned.-Oost-Indië*, wat betreft de bijzonderheden van dit gebruik, de beteekenis er door de bevolking aan gehecht, enz. Aan alle andere verdienstelijke bijdragen over hetzelfde onderwerp zullen zilveren of bronzen medailles worden toegekend. Voor bekroning komen ook in aanmerking medische of chemische onderzoekingen, dit belangrijke genotmiddel betreffende.

De Commissie van het Koloniaal Museum:

W. P. GROENEVELDT, *Voorzitter.*

M. GRESHOFF, *Secretaris,*

Directeur van het Museum.

TOELICHTING.

„**Sirih** is de algemeene benaming voor die peper-soorten, welke Miquel's geslacht *Chavica* vormden en wier bladeren of vruchten met gambir en kalk gekauwd worden. Het zijn slingerplanten van het geslacht *Piper L.*, uit de fam. der *Piperaceae*, waarvan een zeer groot aantal soorten in den Maleischen archipel in het wild voorkomt, en verscheidene tot dit gebied zijn beperkt. Ofschoon bij gebrek aan de gekweekte, soms wilde soorten gebruikt worden, bedient men zich toch tot dit doel in het westelijk deel van den Archipel hoofdzakelijk van de bladeren van *Piper Betle L. = Chavica Betle Miq.*, terwijl in het oostelijk deel van den Archipel hiertoe de vruchten van *Piper Betle L. var. siriboa Cas. DC. = Chavica Siriboa Miq.* gebezigd worden. Voor de bladeren van *Piper Betle L.* en ook wel voor de gansche plant vindt men de volgende benamingen: sirih Vulg. Mal.; siréh Mal.; soeroeh Laag-Jav.; sedah Hoog-Jav.; sèrè Mad.; seureuh Soend.; sèwèh Loeb. Sum.; napoeran Bat.; boerangir Bat. Mand.; lèko Mak.; daoena koeramber, rarina koeramber of lalakoeraäber Alf. Men.; amoe of kamoe Alf. Amb.; nandaim N. G. Noemf.; bidó maraou Tern.; kenana Soend. Voor de vruchten van *Piper Betle L. var. Siriboa Cas. DC.* gebruikt men de volgende benamingen: oboejoe Bol. Mong.; daoena of wedadi, rarina of wawali en lalai Alf. Men.; bidò masòfò Tern. daloe Boeroe; amoeisi of kamoeisin Alf. Amb.; arol Amb. Bab.; inaän Amb. Ten.; maroëa Amb. Gor.; néran Amb. Kei; paritan Amb. Aroe; kaänoe Amb. Leti; malhoe Amb. Kis.; nanbon N. G. Noemf.; gandjeng Mak.

Het sirih-blad, resp. de sirih-vrucht, is vooral van beteekenis bij het sirih-kauwen, waaromtrent bijzonderheden zijn medegedeeld bij het art. Pinang in de Encycl. v. Ned. Ind III, 263. Om de sirih- of betelpruim te maken, worden een of twee sirih-bladeren genomen, die men op de knie afveegt, om

er daarna de punten af te scheuren en ze vervolgens te bestrijken met een weinig kalk, van eene fijne uit schelpen gebrande soort; dan breekt men een stukje van een schijfje gambir, en knijpt met den pinang-kraker een stukje pinang-noot af, en beide ingrediënten worden in het blad gewikkeld, dat dichtgevouwen, in den mond gestoken en gekauwd wordt. Terwijl de gebruikers de betelpruim in den mond hebben, steken zij een weinig gekorven tabak tusschen lippen en tanden, en brengen die om te kunnen spreken tusschen de lippen en het tandvleesch. Eén pruim duurt een goed kwartier, vandaar dat dit tijdsverloop in het Javaansch den naam heeft van sapanginang, d. i. de duur van een sirihpruim.

Eene Nederlandsche monographie over dit belangrijk Indisch volksgebruik ontbreekt nog, wel bestaat eene dergelijke Duitsche studie van L. Lewin, Ueber Areca Catechu, Chavica Betle und das Betelkauen, 1889.

Met het door 't sirih-kauwen ontstane roode vocht worden zieken onder het prevelen van gebeden of bezweringen bespuwd, voorts dient o. a. een afkooksel der bladeren tot reinigen van schurftwonden, wrijft men de met een steen fijngemaakte vruchten tegen den worm over de tanden, en zijn ook anderszins deelen van beide planten in de inlandsche geneeskunst tegen allerlei kwalen in gebruik. De vluchtige olie der bladeren bevat trouwens eene sterk antiseptisch werkende stof, chavicol, die ook in de Europeesche geneeskunde is aanbevolen. Bij de Europeanen op Java is sirih-honig een bekend middel tegen hoest, gelijk ook een aftreksel der bladeren.

Andere in het wild groeiende sirih-soorten komen eerst in aanmerking bij gebrek aan de genoemde, zoo *Piper (Chavica) Melamiris Miq.*, Daoen karoek, die wel dient als inlandsch middel tegen asthma.

De sirihdoos, tampat sirih, Jav. pakinangan, (van kinang, met welk woord de Javanen de gezamenlijke bestanddeelen van de betelpruim aanduiden), is de bergplaats voor betelbladen, en bevat een gagraggan d. i. een stel doosjes, tjepoek's, met deksels, voor tabak en gambir, een derde, zonder deksel, voor de pinang en een potje voor de kalk. De sirihdoozen zijn van hout, van gevlochten bies, van koper, zilver of goud. De Maleiers van Midden-Sumatra leggen de koperen doozen, de zakken van gevlochten pandanblad, van leder of van katoen voor de betelbladen, de doozen van hout, van bamboe of van klapperdop, de koperen of zilveren doosjes voor de kalk bestemd, op een koperen of houten schaal, tjerana, tjarantjang of doelang; in Lebong wordt de tjerana vervangen door een mandje, kembodjo, van gevlochten bamboe, bruinrood geverfd."

(*Encyclopaedie v. N. Indië* Dl. III, (1902), 614).

**VERSLAG AANGAANDE DE ANTWOORDEN,
INGEKOMEN OP DE PRIJSVRAAG VAN
HET KOLONIAAL MUSEUM VOOR
HET JAAR 1903.**

Op deze prijsvraag zijn ingekomen 19 antwoorden. Van deze waren er 13 in de nederlandsche taal geschreven, 5 in de maleische, en 1 in de duitsche. Deze antwoorden werden ter beoordeeling gesteld in handen der heeren Dr. J. D. E. Schmeltz, directeur van 's Rijks ethnographisch museum te Leiden, J. Habbema, oud-inspecteur van het inlandsch onderwijs in Ned. Indië, en G. P. Rouffaer, adjunct-bibliothecaris van het Kon. Inst. voor de taal-, land- en volkenkunde van Ned. Ind., beiden te 's-Gravenhage. De heer Dr. Schmeltz heeft in Maart 1904, na indiening van een afzonderlijk rapport, ontslag genomen als lid der jury voor deze prijsvraag. Bedoeld rapport is mede onderteekend door den heer Dr. H. H. Juynboll, conservator bij 's Rijks ethnographisch museum te Leiden, die den heer Schmeltz in 't bijzonder bij de beoordeeling der maleische antwoorden heeft ter zijde gestaan. De heeren Habbema en Rouffaer hebben gezamenlijk gerapporteerd in eene uitvoerige en belangrijke nota.

Het zij ons geoorloofd, ook te dezer plaatse hulde te brengen aan deze adviezen. Het is na kennisname der rapporten, dat de Commissie van het Koloniaal Museum hare eindbeoordeeling der antwoorden als volgt wenscht samen te vatten:

In de maleische antwoorden treedt het gebruik van sirih als genees- en bezweringsmiddel op Java bijzonder op den voorgrond; op dit gebied geven zij wellicht alle het een of andere wat nieuw is, maar overigens zijn deze antwoorden eenzijdig en onvolledig te noemen. No. 4 onderscheidt zich echter zeer gunstig van de andere door grootere uitvoerigheid, en daar deze categorie van inlandsche beantwoordingen eene bijzondere aanmoediging verdient, bestaat er voor de Commissie aanleiding, om bij het toekennen der onderscheidingen dit antwoord niet over het hoofd te zien. De Nos. 6—13 kunnen voor geene belooning in aanmerking komen; hoogstens geven zij hier en daar wat opmerkenswaardigs, maar overigens zijn zij alle, in meerdere of mindere mate, gebleven beneden de billijkste eischen van het onderwerp. Ten opzichte van No. 10 mag echter niet worden verzwegen, dat dit antwoord

geenszins te beschouwen was als eene poging om te voldoen aan de eischen der prijsvraag: het is namelijk de overdruk van een alleszins lezenswaardig Indisch couranten-artikel, dat kort na de publicatie der prijsvraag geschreven werd met het loffelijk doel, om ev. mededingers eenigermate voor te lichten.

Van veel meer beteekenis dan de hierboven bedoelde antwoorden zijn die, welke nu aan de beurt komen, en die *alle*, in verschillende opzichten, blijken geven van ernstige studie en van eene degelijke behandeling van het onderwerp.

No. 14 geeft belangrijke mededeelingen over de cultuur der plant, het onderscheid in de bladeren van verschillende variëteiten, het symbolisch en geneeskundig gebruik, ook hoe het sirih-blad in het Oosten dient als bezwerings- en waarzeggings-middel. Voorts vindt men hier een groot aantal meest maleische, doch ook javaansche, woorden en uitdrukkingen, betrekking hebbende op sirih en sirih-gebruik, welke blijkbaar met kennis en zorg bijeengebracht zijn. Het geheel is echter eenigszins vluchtig behandeld, en de verschillende mededeelingen laten daardoor wat volledigheid betreft te wenschen over.

No. 15 (vergezeld van 7 teekeningen en van 3 bladeren herbarium), bevat waardevolle inlichtingen over de cultuur der plant en over het verschillend gebruik van sirih in Midden-Java, in het bijzonder in Solo; de andere deelen van den Indischen archipel worden zoo goed als buiten beschouwing gelaten. Waar deze schrijver bij verschillende gelegenheden mededeelingen doet, die blijkbaar aan inlandsche zegslieden zijn ontleend, ware wat meer kritiek niet geheel overbodig geweest.

In No. 16 is het onderwerp op zeer verdienstelijke wijze behandeld voor zooveel het betreft de Batak-landen. De andere deelen van Nederlandsch-Indië heeft de schrijver daarbij echter geenszins geheel uit het oog verloren, want in een betrekkelijk goedgeslaagde schets aan het slot zijner bijdrage wist hij „de sirih in het Indische volksleven” te bespreken. Buiten de Batak-landen had deze inzender echter niet altijd voldoende materiaal te zijner beschikking, en daar heeft hij dus vaak zich moeten bepalen tot de bestaande literatuur, ook dan wanneer nadere waarneming zeer noodig te achten ware.

De waarde van No. 17 is moeilijk in weinig woorden weer te geven. Aan den eenen kant verraadt het stuk een zicht op het onderwerp en een zoo groote bekendheid met de literatuur, als wellicht in geen der andere antwoorden aan den dag komt; maar aan den anderen kant is deze schrijver er helaas niet in geslaagd het aanzienlijk materiaal, dat hem blijkbaar ten dienste stond, behoorlijk te verwerken: hij vat zijn tekst in 8 $\frac{1}{2}$ bladzijde te zamen, en voegt daaraan 24 bladzijden noten toe; zoo krijgt het geheel het karakter van losse aantekeningen, en de zeer belangrijke gegevens, waarover de schrijver kon beschikken, zijn op die wijze niet geheel tot hun recht gekomen.

In No. 18 vinden wij een tal van goed waargenomen en vaak geheel nieuwe bijzonderheden, o. a. over de voorwerpen, die bij het sirih-gebruik te pas komen („het sirih-stel”), over de vormen, die bij dat gebruik in acht genomen worden (symboliek, sirih-taal enz.), over de aanwending van het sirih-blad als offer en bij vrijage. In het nadeel van dit antwoord valt alleen op te merken, dat de schrijver slechts bij uitzondering de inlandsche benamingen mededeelt, en hij weinig of niets zegt van eenige belangrijke variaties in het sirih-gebruik, als bijv. de vervanging van sirih-bladeren door sirih-vruchtstanden.

Het 19de en laatste antwoord is eene breed opgezette wetenschappelijke studie, vergezeld van fraaie afbeeldingen en van mikroskopische praeparaten. Het stuk, dat op pharmacognostisch (chemisch-botanisch) en ook op geographisch (verbreiding van het sirih-gebruik) gebied veel bevat, dat elders vergeefs wordt gezocht, en dat als literarisch werk geheel aansluit bij de eenig bestaande Deutsche sirih-monographie, nl. die van Prof. L. Lewin (1899), zou in veel opzichten onbestreden naar den eersten prijs kunnen dingen, ware het niet dat dit antwoord geenszins voldoet aan de hoofdvoorwaarde der prijsvraag, daar het voornamelijk het sirih-gebruik *buiten* Nederlandsch Oost-Indië behandelt, terwijl het weinige, dat over onzen archipel wordt medegedeeld, niet altijd volkomen juist is, en de schrijver trouwens nergens ter plaatse eigen waarnemingen heeft kunnen verrichten. Voorts is ook gebleken, bij zorgvuldige vergelijking der door den schrijver vermelde bronnen, dat hij de oorspronkelijke literatuur over het onderwerp niet altijd geheel machtig geweest is. Maar ondanks dit, verdient deze bijdrage in de hoogste mate de aandacht, daar zij, al is het dan ook op een nevengebied, zeer belangrijke gegevens voor het onderwerp levert.

Op grond van de vorenstaande beschouwingen en van de daaraan ten grondslag liggende uitvoerige aantekeningen, zoowel als na zorgvuldige lezing en vergelijking der prijs-antwoorden, is de Commissie tot de volgende beslissing gekomen:

No. 18 moet beschouwd worden als de beste bijdrage over het onderwerp, en heeft als zoodanig, overeenkomstig de bevoordingen der prijsvraag, aanspraak op de *Gouden Medaille*, die bij dezen aan den schrijver, den heer H. R. ROOKMAAKER, te 's-Gravenhage, wordt toegekend.

Onmiddellijk op deze bekroning wenschen wij te laten volgen die met eene *Verguld-zilveren Medaille* aan den schrijver van het 19de antwoord, zijnde de heer C. HARTWICH, te Zürich.

Aan elk der schrijvers van de antwoorden, genummerd 16 en 17, nl. aan de heeren J. H. MEERWALDT, te Ouden Rijn bij Utrecht, en L. A. T. J. F. VAN OYEN, te 's-Gravenhage, wordt voorts eene *Zilveren Medaille* toegekend.

Terwijl ten slotte aan ieder der schrijvers van de antwoorden, genummerd 4, 14 en 15, zijnde de heeren SASTRO WINANGOEN,

te Moengkid, L. TH. MAYER, te Meester Cornelis, en A. B. LUCARDIE, te Rotterdam, eene *Bronzen Medaille* is toegekend.

Bij de thans plaats hebbende publicatie dezer bekroonde verhandelingen, is nog te vermelden, dat de in Europa aanwezige schrijvers der antwoorden 15, 17, 18 en 19 in de gelegenheid gesteld zijn, kennis te nemen van de nota der heeren Habbema en Rouffaer, voor zooverre deze hun eigen werk betrof; naar aanleiding daarvan zijn door hen eenige aanvullingen en verbeteringen aangebracht. Voor de vertaling van het bekroonde Maleische antwoord (No. 15) verleende de heer T. J. BEZEMER, leeraar aan de Rijks hogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen, zijn gewaardeerde hulp.

Onze Commissie wenscht dit verslag niet te eindigen, zonder een woord van welgemeenden dank aan allen, die naar de mate hunner krachten aan de beantwoording dezer Nederlandsch-Indische prijsvraag hebben medegewerkt.

De Commissie van het Koloniaal Museum:

P. J. VAN HOUTEN, *Voorzitter.*

M. GRESHOFF, *Secretaris,*

Directeur van het Museum.

I.
MET GOUDEN MEDAILLE BEKROOND
ANTWOORD. (No. 18.)

van
H. R. ROOKMAAKER, 's-Gravenhage.

Lang was ze bij ons geweest, de baboe, hier in het gure land. Toen ik haar voor haar terugkeer naar Indië, waarheen ze met groot heimwee verlangde, eens vroeg, waar verlangt ge wel het meest naar, want ge hebt nu geld, en kunt, in Indië teruggekeerd, u dus wat genot en genoegens permitteeren, was het antwoord: *Sirih!* Meer nog dan naar den zonneschijn van haar schoon vaderland, meer nog dan naar mingenot, verlangde zij naar een heerlijke sirihpruim.

En ik geloof, dat een groot deel der inlanders van onzen archipel, onder dezelfde omstandigheden die vraag gedaan, hetzelfde antwoord zouden gegeven hebben, en bij terugkeer in het zonneland, van alle genietingen het eerst zouden gegrepen hebben naar het eigenaardig genot, dat een naar den eisch toebereide pruim den inlander geven kan.

Opwekkend en verfrisschend, tegelijk pikant, aromatisch, bitter en zoet, moet het een genotmiddel van belang zijn, dat meest onschuldige van al dergelijk soort genietingen, waaraan een mensch verslaafd kan zijn. Wij mogen het vies vinden en ons afkeeren van eene schoone met een sirihpruim in den mond, de inlander denkt er heel anders over, waar hij het halfgeopende sirihmondje van een jonge vrouw of meisje poëtisch vergelijkt met een opengebarsten granaatappel.

Gelijk bij ons en bij andere noordsche volken bij alle feestelijke gelegenheden, en tot verhooving der gezelligheid in vriendenkring of bij het ontvangen van gasten, de flesch te voorschijn komt, zoo is er bij de volken van onzen archipel (heel enkele streken van het oostelijk deel uitgezonderd) geen festijn denkbaar, geen huiselijk of gezellig samenzijn mogelijk, waar de dagelijksche versnapering door sirihblad of sirihvrucht en daarbij behoorende ingrediënten ontbreekt. Hier de flesch, ginds de sirihbak. En waar men bij ons een dronk wijn, soms heilzaam acht voor zwakken en verarmoeden van gestel, daar is in de schatting der volken van Insulinde het sirihkruid een heilzaam middel tegen velerlei kwalen.

In deze verhandeling zullen wij de bijzonderheden van het gebruik van sirih, en de beteekenis er door de bevolking aan gehecht, bespreken. Boeken speciaal dáárover handelende, bestaan

er niet. Wel is er veel over sirih c. a. opgeteekend, meerendeels met een ander dan een ethnographisch doel; men zie slechts al de werken, door Prof. Lewin genoemd onder aan de bladzijden van zijne studie „Über Areca Catechu, Chavica Betle und das Betelkauen”.

Wij hebben dus onze kennis te putten uit de hier en daar in tijdschriften verspreide aantekeningen, uit enkele boeken, die andere onderwerpen op koloniaal gebied behandelende, somtijds tusschen den tekst verscholen een of meer zinnnetjes over sirihgebruik ten beste geven, uit bovenbedoeld werk van Lewin, dat slechts voor een klein deel over het gebruik van sirih in onzen archipel handelt, uit onze „Encyclopaedie van N. Indië”, uit een paar opstellen in het „Internationales Archiv für Ethnographie” (van Lewin en van Grabowsky), en hier en daar uit de inlandsche poëzie.

Die zoo verspreid liggende kennis bijeen te halen om een compilatiewerk te beginnen, mag niet zeer aanlokkelijk heeten. Waar echter, als voor mij, een schoon boek zonder fouten — het boek der werkelijkheid — breed opengeslagen is geweest, wordt de arbeid vriendelijker, en kan allicht iets worden bijgebracht, dat nog niet in geschriften te vinden was.

Over boeken gesproken, worde hier ter loops nog bij aange-teekend dat het standaardwerk „De Oost-Indische cultures” van Dr. K. W. van Gorkom, ons niets geeft over sirih, ook niet over pinang, waaruit wij dus, in verband met den volledigen titel van dat werk, mogen opmaken, dat beide in betrekking tot handel en nijverheid voor onze koloniën geen, eenigszins beduidende, waarde hebben (vooral de sirih niet, except natuurlijk in den kleinhandel).

Het sirihkauwen is een algemeen gebruik, onzen geheelen Oost-Indischen archipel door. Alleen de Mentaweiers en sommige Dajakstammen maken van dit genotmiddel geen gebruik. Buiten Nederl.-Indië is sirih in zwang op de Philippijnen, in Nieuw-Guinea, in zuidelijk Voor-Indië, Malaka, Cochin-China, Zuid-China, en op de Zuidzee-eilanden. In die landen zijn het, evenals in onze Indische bezittingen, alleen de naturellen, die er genot in vinden. De Chineesche nonna's in ons Indië kauwen ook sirih; zoomede sommige Chineezers.

Dat geboren Europeanen sirihkauwen komt wel voor, doch als groote zeldzaamheid; er zijn dan zeer bijzondere omstandigheden de aanleiding geweest, dat zij zich zijn gaan overgeven aan het in hun oog vieze gebruik. Juist daarom, om dat vieze, dat onzindelijke der genieting, komt men in gewone omstandigheden er wel nimmer toe. Dat Europeanen er evenzeer als inlanders aan verslaafd kunnen zijn, wordt wel bewezen door feiten, als b. v. dat een Nederlandsch oorlogsschip eene reisroute in de Indische wateren moest wijzigen omdat de mede aan boord zijnde echtgenoot van een Gouverneur gebrek aan sirih had gekregen, en de in Indië hooge dame zonder dat genotmiddel zich onwel ging gevoelen. Zóó lezen wij in het journaal van

den kommandant van een oorlogsbodem van vroeger tijd: de dame, wier naam niet zonder eerbied genoemd wordt, was geen inlandsche! Zelf heb ik eene dame gekend, die werkelijk verzot was op sirihkauwen, eene in Nederland geborene en opgevoede vrouw. Ook haar had een bijzondere aanleiding tot het sirihgebruik gebracht. Wakensmoe, en toch haar zeer ernstig zieken echtgenoot willende blijven oppassen, had de baboe haar aangeraden, wat sirih te nemen om wakker te blijven. Zij deed het, meende het nut ervan te voelen, en toen de zieke genezen was, had zij zulk een genot gekregen in het sirih-kruid met wat er bijbehoort, dat zij het bleef gebruiken.

Zoo zijn er zeker meer voorbeelden te noemen, en zonder twijfel moet het sirihkauwen een eigenaardig, gezellig en opwekkend genot zijn, anders ware het niet zoo verbreid daar in het Oosten en zou, waar men tabak en andere genotmiddelen ter beschikking heeft, zulk een vieze en in het gebruik nog al bewerkelijke gewoonte allicht niet zoo alom in zwang zijn gebleven.

Daar het sirihgebruik, in tegenstelling met zoovele andere genotmiddelen, in enkele opzichten — gelijk wij nader zullen aanduiden — min of meer heilzaam is (alleen de kalk doet eenige schade aan het gebit), zijn onlangs militaire medici in Cochinchina er toe gekomen om voor te stellen, aan alle militairen rations sirih toe te kennen, óók aan de Europeesche soldaten.

Die medici gaven als reden tot hun voorstel op, dat 't sirihkauwen eenige hygiënische waarde heeft, doordat 't den eetlust bevordert, de in het oosten bij Europeanen vaak zwakke slijmvliezen versterkt, en het de sterke transpiratie tegengaat.

Aanplant. De sirih — Piper Betle naar Linné, of volgens Miquel Chavica Betle — is eene slingerplant, behoorende tot de familie der Piperaceae. Men vindt ze overal in Nederlandsch Indië op de groote en kleinere eilanden, en ook buiten Nederlandsch Indië in klimaten, waar de warmtegraad niet of niet al te veel van die in onze bezittingen verschilt, als cultuurplant. Ook in het wild komt sirih voor, en wel in velerlei soorten en variëteiten.

Men plant de sirih voort door stekken van ongeveer twee handspannen lang, in vruchtbare aarde, die vooral in den eersten tijd goed vochtig moet gehouden worden. Ook later heeft men te zorgen dat de plant niet te droog staat. Als steunboomen, waartegen men de jonge plantjes opbindt, kiest men dezulke die geen uitgebreid wortelnet hebben, en wier bast niet te hard is. Gewoonlijk worden benut: dadapboomen, de randoe, de kèlor en de kapokboom; ook leidt men de sirih wel langs doode boomen, waardoor echter het sirihblad minder goed van smaak wordt. Twee jaren na den aanplant kan men al flink oogsten, en daarmede vele jaren voortgaan. Gewoonlijk plant men de sirih in de nabijheid der woningen, van de pondokjes op de

velden, of in de boomgaarden en tuinen, voor eigen gebruik, en om nu en dan er van naar de markt te brengen. Soms vindt men ook geregelde aanplantingen van sirih, waarin dan de eigenaars een middel van bestaan vinden. Mest wordt gebruikt; meestal plantaardige. In sommige streken van den overwal gebruikt men ook dierlijke mest, zelfs visch in bedorven staat, en Chineezen, die op Java sirihplantingen hebben, bemesten die met menschelijke excrementen. Waar mogelijk, legt men de plantsoenen aan langs den voet van bergen, wijl de grond daar gemeenlijk van bijzonder goede kwaliteit is; schaduw en voldoende vocht kunnen dan verder het hunne bijbrengen om mooie en geurige bladeren te verkrijgen.

De eerste bladeren, die de sirihplant geeft, zijn klein; in het maleisch duidt men ze aan met den afzonderlijken naam: *kërakap* (in het Menangk. uitgesproken „*karako*”). Zij zijn wel geschikt voor het gebruik, doch worden toch door de sirihliefhebbers aangemerkt als te zijn van minder soort. Ook de bladeren van over den grond kruipende ranken noemt men „*kërakap*”; op Java sirih *kodok-an*, omdat zij komen van den grond, de plaats van de kikvorschen. De breede, fraaie, donkergroene bladeren zijn de beste, en door de sirihpruimers meest gewilde. (Volgens sommigen, ook volgens Lewin, zijn gele bladeren de allermeest gezochte).

Op goeden grond geteelde, voldoende besproeide en wèl onderhouden sirih, geeft tientallen van jaren goede bladeren: zoo heeft men mij zoowel op Java als op Sumatra verzekerd; dit weder in afwijking van wat Lewin dienaangaande opteekent. De sirih, gewonnen op mageren, dorren grond, is niet zoo sappig, zoo mooi gaaf en groen van blad, doch dikwijls geel of geelachtig, ook wel geel geplekt. De beste plaatsen voor de sirih zijn dicht bij soengei's, bij bronnen en, zooals ik reeds zeide, aan den voet van bergen.

De vruchten van de sirih zijn, waar het sirihblad gekauwd wordt, d. i. in het westen en in het midden van Nederl. Indië, den menschen van geen nut; hier en daar gebruikt men ze evenwel bij de bereiding van „*obat*.” In het grootste deel van de aan den oostkant van onzen archipel gelegen eilanden heeft daarentegen het blad van den sirihplant voor het sirihgebruik geen waarde. De sirihvrucht gebruikt men daar, en wel die van een andere sirih-variëteit, namelijk de *Chavica Siriboa* Miq.

Wanneer men, in Indië reizende, de sirihranken ziet, dik, vol en schoon, geslingerd om den in zijne bescheiden schoonheid verborgen steunboom, dan valt ze op, altijd weer, als een der fraaiste sierselen van het Indische landschap. Haar verwant, de peperplant, niet zoo rijk en vol aan bladerentooi, staat in schoonheid vèr daarbij ten achter. Een inlander, die mij een en ander — helaas niets dan bekende zaken — mededeelde over sirih, eindigde zijne beschrijving der plant met de woorden „*maka*

itoelah mendjadi soeatoe perhiasan kapada kadjoendjoenganja jang bagoes serta elok di pandang mata" ¹⁾ en dat zegt veel, want, verwend als de inlander op 't stuk van natuurschoon is, komt hij zelden tot uiting van bewondering daarover. Niet anders dan eenig schoone rijkdom en pracht, gaf zijn gezegend vaderland hem te zien, en waar zoo iemand iets uit de daar zoo bekoorlijke plantenwereld roemt, kan men het wel aanmerken als bijzonder schoon. En dat is de volle sirihplant ook. In dien rijken rijkdom staat ze als een prachtstuk.

Dat de sirihplant dan ook door Europeanen in Indië als sierplant voor hunne woningen meer en meer wordt gebruikt, kan geen verwondering baren. Daartoe gebruikt men dan de sirih allas, sirih goenoeng, sirih kidoel, of hoe die plant op verschillende plaatsen met verschillende namen genoemd wordt. In de binnenlanden vindt men er soms de geheele voorgalerij mede versierd; sommige bladeren bereiken wel eens de grootte van een tafelbord.

Bestanddeelen van de sirihpruim. Het sirihblad heeft een karakteristiek voorkomen, zoowel wat den vorm ervan, als wat de ligging der zijnerven betreft. Het blad is hartvormig van gedaante, gaafrandig, van 8—14 c.M. lang, en van $5\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$ c.M. waar het de grootste breedte heeft; de spits toeloopende top is ietwat ter zijde gebogen. De bovenkant is glanzig; beide zijden zijn glad en onbehaard. Het blad heeft een aangename frisschen geur. Wat de nervatuur betreft, de nerven ontspringen alle aan den voet van het blad en loopen opwaarts, de middennerf recht naar boven, de andere gekromd. Eene vluchtige olie, naar Lewin meent nauw verbonden aan het bladgroen, en niet in kliertjes vervat, geeft den eigenaardigen smaak aan het blad. In bijna heel den archipel wordt het gewonnen, en op de pasars verkocht bij pakken ter waarde van 5, 6 of 7 cents, of in kleinere pakjes inhoudende 4 à 5 en 10 à 15 bladeren. Voor deze laatste betaalt men 1 à 2 cents, voor de kleinste pakjes 1 cent per pakje. Zulke uitgaven mogen niet groot zijn, de prijzen zijn zéér wisselend, en in de verschillende deelen van Java en van den archipel ook zeer verschillend. In den regentijd is de sirih het goedkoopst; de prijs, dien ze dan geldt, stijgt in den drogen moesson wel tot het dubbele. Op Java heeft men lieden, die de sirih telen als middel van bestaan; deze verkoopen ze in groote pakken aan de wederverkoopers, die ze dan bij bovenbedoelde hoeveelheden in, met een vezel van de nerf van een pisangblad bijeen gebonden pakjes, op de markt venten. De sirihbladeren zijn het best, wanneer de ranken zoover zijn, dat zij het tot steunsel dienend hout geheel bedekken. Hoe meer men dan uitdunt door bladerenpluk, hoe mooier en voller de plant wordt, en ook hoe beter de bladeren.

¹⁾ Dat is een schoon versiersel om den steunboom, prachtig om te aanschouwen.

In het begin van den groei zijn de bladeren klein, en wanneer men vele jaren heeft geoogst, en de plant dus oud is geworden, worden de bladeren ook weer kleiner.

Gebruikt men op Java en Sumatra en nabijgelegen landen voor het sirihkauwen de bladeren van de Piper Betle L. (*Chavica Betle* Miq.), in de Molukken wordt, zooals wij reeds zeiden, bijna uitsluitend gebruik gemaakt van de vruchten, en wel van die der variëteit *Chavica Siriboa* Miq.

Evenals de sirih, vindt men den pinangboom (*Areca Catechu* L. ook in alle streken van den archipel. Vrij dicht opeengeplant vindt men ze veel „zur Einfriedigung der Gehöfte“, zooals Grabowsky het schilderachtig in zijne taal uitdrukt. Het zoo omplante woonerf, soms met den door andere palmsoorten omgeven vijver, en het aardige Indische huisje midden op het erf, mist niet den indruk te maken van vriendelijken, kalmen, schoonen vrede. Deze fraaie en ranke palm, door Indische dichters in hun zangen bezongen als een pijl uit den hemel op de aarde geschoten, levert de tot het sirih-kauwen benoodigde betelnoot, de pinang. Voor den groothandel niet veel beteekenende, wordt ze overal op de markten op hoofdplaatsen, zoowel als in de diepe binnenlanden, in het klein verkocht. Boom en vrucht hier te beschrijven, ligt buiten het bestek dezer verhandeling, zijnde het voor dit doel genoeg aan te teekenen dat de kern der noot — hier, als op Java, van oude noten, elders weder van jonge — ten minste een stukje ervan ter grootte ongeveer van een erwt, behoort tot den inhoud van het tot pruim toe te vouwen sirihblad.

Wordt de sirih en de pinang alzoo overal in Indië gewonnen, met de, mede tot de sirihpruim benoodigde, gambir, is dit niet het geval. Hier en daar in verschillende streken heeft men fabriekjes, waar men uit de bladeren en jonge takjes van de *Uncaria Gambier* Roxb. door koking en indamping de gambir bereidt. Op Sumatra, Borneo en Banka, heeft men b. v. zulke bereidingsplaatsen; in het door de laatste Djambi-expeditie meer bekend geworden Soeroelangan bezocht ik er een, die thans echter zijn arbeid heeft gestaakt. De teelt en bereiding is het meest van belang in de Riouw-Lingga archipel, van waar uit ons Indië hoofdzakelijk van gambir wordt voorzien. Daar het een der hoofdbestanddeelen van de sirih-pruim is,¹⁾ is het heel Indië door, tot op de kleinste pasars, te koop, en wel in den vorm van vierkante koekjes of plaatjes, in ronde schijfjes, of in den dobbelsteenvorm.

Deze grondstof bevat zeer veel catechine, heeft aanvankelijk een bitteren, later in een zoetachtigen overgaanden, smaak. Als looimiddel en artsennij heeft de gambir of gele catechu ook in den groothandel, den wereldhandel, eenige beteekenis. In stede

¹⁾ Niet alzoo in de Molukken. De sirihpruim bestaat daar in den regel uit een stukje pinang met wat kalk en tabak. Waar daar sirih gebruikt wordt, is het de sirih boeah, niet de daoën sirih. Gambir komt bij de pruim nimmer.

van gambir gebruikt men ook wel de „katjoe” of bruine catechu (een extract uit het hout van den boom *Acacia Catechu* Willd.) De gambir is om haar fijnen smaak tegenwoordig echter veel meer in aanzien dan de wrange katjoe. Historisch is te bewijzen dat de weleer van Cambay via Malaka naar China veel uitgevoerde katjoe — die later „terra japonica” zou komen te heeten — ouder is als toevoegsel tot de antieke sirih-pinang-kalkpruim dan de vooral in het Maleische schiereiland en op de westelijke helft van Sumatra thuis behorende gambir. ¹⁾

Een zeer fijn en mooi wit soort kalk is de, uit schelpen gebrande, sirihkalk. Op verschillende plaatsen in ons Oost-Indië wordt ze bereid, tot zelfs in de diepe binnenlanden van Borneo toe, zooals wij dat kunnen zien op een plaat in het werk van Dr. A. W. Nieuwenhuis „In Centraal Borneo.” Ook deze benooidigheid is op alle pasars verkrijgbaar. Op groote schotels vindt men daar gebluschte sirihkalk, waarvan de verkooper wat afsteekt en dat den koopers, in pisangblad gewikkeld, toereikt.

De tabak, die men bij het sirihkauwen gebruikt, vindt men mede op alle pasars. Het best moet bij de sirih smaken de gewone javaansche tabak, en die heeft daarom ook op Sumatra en andere buitenbezittingen de vaak zeer goede soorten daar gewonnen tabak bij het sirihpruimen verdrongen.

Wijze van gebruik. Als de inlander zich een sirihpruim begint klaar te maken, ziet men hem eerst het sirihblad zorgvuldig over zijn mouw of zijn broek strijken; ook de vrouwen vegen het gewoonlijk even af door het over haar sarong ter hoogte van dij of knie te strijken. Het is een tot gewoonte geworden handgreep; misschien hebben er vieze diertjes over geloopt, of is er nog een enkel waterdruppeltje op. Dan knijpt men met vinger en duim het puntig bovineinde van het blad af; men doet dat zoo, omdat men het van kind af aan anderen ook zoo heeft zien doen. Soms verwijderd men ook aldus een klein stukje van het ondereinde van het blad. Zij, die voor deze wijze van doen eene uitlegging kunnen geven, zeggen dat slangen en ander ongedierte, tegen de ranken opklimmende, zich met den bek aan de punt der bladeren of ter plaatse van de steeltjes opheffen, of de druppels, die soms aan de punt der bladeren hangen, drinken. Ook zeggen sommigen, dat in vroegere tijden wel met de sirih gif werd toegediend, dat men dan aan de punt van het blad streek. Mogelijk dat eenige bekend geworden, veel indruk gemaakt hebbende, gevallen van dien aard, er aanleiding toe hebben gegeven, en dat toen het verwijderen van den bladtop van lieverlede tot eene gewoonte is geworden.

¹⁾ Katjoe ontbreekt geheel in de Enc. v. Ned. Indië, hoewel het een goed-Maleisch woord is. Verg. aldaar echter het art. *Gambir*, en zie Lewin pag. 21—22. Lewin spreekt foutief (pag. 21) van een Mal. „Khaath”; lees katjoe.

Pangeran Soeria Winata, bij zijn leven Regent van Martapoera, zeide, dat die gewoonte op eene legende beruste. Deze vriend van mij in vroeger dagen, die voor alles eene uitlegging wist te geven, heeft die legende aan Grabowsky verhaald, die ze in een opstel in het „Internationales Archiv” heeft medegedeeld. Daar was in oude tijden een vorst, die zwaar krank was, en voor wien geen geneesmiddelen konden baten. Toen hij op zekeren avond droef en terneergeslagen op zijn rustbed lag, kwam er naar hem toe een slang, die een sirihblad in den bek hield. De slang raadde den kranken koning om dat blad als medicijn te gebruiken. Hij volgde dien raad, liet het blad tusschen steenen fijnwrijven, en nam het in. Voorzichtigheidshalve, wyl het een slang was, die het hem gebracht had, had hij voor alles den top van het blad, dien het dier in den bek had gehad, met de vingers afgeknepen. De vorst genas, en ter gedachtenis aan dat feit, knijpt men sedert bij het gebruiken van sirih den bladtop af.

Na het afvegen en afknijpen van een (of twee stukjes) van het blad, bestrijkt men het heel dun met sirihkalk, met behulp van het zich in het kalkdoosje steeds bevindende spaantje. Is het blad behoorlijk bestreken, dan knijpt men met de katjip een klein stukje van de kern van de betelnoot af, ook een stukje van de gambir, die men beide, waar sirih is, ook bij de hand moet hebben, en door toevouwen van het blad om die ingrediënten, is de sirihpruim klaar om in den mond te worden gestoken. Ik moet hier nog bij aantekenen, dat de kalk op de bovenzijde van het blad is gestreken geworden.

In het begin kauwt men snel, met de tong de pruim nu eens links, dan weer rechts in den mond schuivende. Er vormt zich veel speeksel, dat men, door de sirih roodgekleurd als ware het bloed, in den spuwbak ontlast, en gedeeltelijk inslikt. Na een kwartier is de pruim uitgezogen, en wordt ze in den spuwbak of naar buiten geworpen.

Nu neemt de sirihkauwer wat tabak, knijpt die tot een klein pruimpje, wischt dan daarmee zijn tandvleesch en lippen, en geniet nog eenigen tijd van 't tabakspruimpje, dat hij tusschen de lippen houdt. Men wikkelt ook wel tabak in de sirihpruim, doch meestal wordt die afzonderlijk gebruikt. Zeer oude lieden en tandeloozen, stampen in een kokertje, dat zij daarvoor hebben, de pinang en gambir fijn, en kunnen op die wijze nog evenzeer genieten van het genot, dat het sirihkauwen geeft.

Dat men het aroma wel verhoogt door een stukje cardamom of een kruidnagel met de pruim in den mond te steken, om den adem welriekend te maken, komt voor, doch zeer weinig. Wel afzonderlijk neemt men daarvoor vaak die specerijen in den mond. Op Nieuw-Guinea voegt men een stukje mankoedoe-bast bij de sirih, waardoor het speeksel nog rooder wordt. Bij de Papoea's, soms ook bij de Bataks, neemt men de kalk in poedervorm in den reeds met sirih gevulden mond.

Het sirihstel. Bij elken inlandschen inboedel behoort een sirihstel, een tampat sirih, of hoe het in verschillende talen en dialecten van den archipel heeten moge (Lewin geeft in het „Internationales Archiv”. 1890 Band III, een lijstje namen). Zeer verschillend van vorm, en ook wat het materiaal betreft, waaruit zulke stellen vervaardigd zijn, bestaan zij gewoonlijk uit een bak (met of zonder inzetbak), waarin, of eene soort standaard met blad, waarop verschillende doosjes zijn geplaatst, om de ingrediënten, benoodigd tot het sirihkauwen, te bevatten. Een der eenvoudigste en meest voorkomende vormen is een houten bak in den vorm van een sarcophaag zonder het deksel. In dien bak staat een andere, juist daarin passende, bak. Deze bak is door schotjes verdeeld in verschillende vakken. Hij is geverfd in donkere kleur; de binnenkant gemeenlijk rood. De potjes, die in de vakjes staan, zijn van geel koper. Zij hebben den vorm van een appel; een randje eronder dient tot voetstuk. Van dit bolvormige doosje of potje dient de bovenste helft als deksel. Voor de pinang is een dekseltje niet noodig; wel voor de kalk, de gambir en de tabak. De sirihbladeren legt men boven op het geheel, of in den ondersten bak, dan wel in een daarvoor in den bovensten bak opengelaten vak; soms ook in een koperen koker op of naast het sirihstel. Tot het sirihstel behoort ook de „katjip”, zijnde een langbeenige ijzeren schaar zonder oogen, dienende om van de pinang en van de gambir het voor de sirihpruim benoodigde kleine stukje af te knippen. Het bovengedeelte van de katjip is als de bek van een vogel, en het geheel heeft gemeenlijk ook den vorm van een vogelkop, vaak versierd met een min of meer fraai bewerkt ideaal soort van kam of kuif, zooals dat in de werkelijkheid niet voorkomt. Onder de plaats waar de beide schaarbeenen aaneen zijn bevestigd, vindt men iets als een mes. Boven het steunpunt is het werktuigje dus zoo iets als een schaar; onder dat punt zoo iets als een notenkraker.

Voorts heeft men den spuwbak, zijnde een vrij groot en hoog kwispedor, in den bij ons ook gebruikten vorm, gewoonlijk van messing vervaardigd. De spuwbak met één oor en wat lager dan de hierboven bedoelde, waardoor hij meer den kan- of urnvorm krijgt, komt ook voor, doch men ziet dien minder veelvuldig. Dit koperen vaatwerk wordt, evenals de koperen potjes voor de gambir enz., veel vervaardigd in de afdeeling Amoentai (Z. en O. Afdeeling van Borneo), en wel te Negara, de plaats waar ook de bekende Negara-klingen worden gesmeed, en van waar uit veel fraai en deugdelijk gemaakt koperwerk naar verschillende deelen van den archipel wordt uitgevoerd. Men treft ook wel het geheele sirihstel van koper vervaardigd in bakvorm aan. Ook heeft men zilveren stellen; dezulke ziet men echter zelden. Sommige vorsten hebben ze, naar men zegt, van goud, dan soms wel met kostbare steenen versierd.

Sirihstellen waarvan de vorm is zoo iets tusschen het olie- en

azijnstel en het pièce de milieu op onze Europeesche tafels, komen ook veel voor. Men heeft ze op een voetstuk, in den geest als het onderste deel onzer wijnroemers, of meer massief van vorm tot aan de basis toe. Dergelijke stellen zijn van geel koper. Gewoonlijk zeer eenvoudig bewerkt, vindt men er ook, die, zeer fraai van vorm en bewerking zijnde, een waar sieraad zijn in de inlandsche huishouding. Op Borneo en Sumatra zag ik meermalen zulke sirihstellen, die dan tevens konden gelden als mooie, zij het gemeenlijk ook niet net onderhouden en ongepoetste, ornamenten. Op Java komt 't sirihstel meestal voor in den bakvorm.

Van houten of koperen schotels wordt overal mede gebruik gemaakt; vooral wanneer aan velen sirih moet worden voorgezet. Bij de Maleiers op Sumatra zijn, bij feesten, op dergelijke groote presenteerbladen de sirihbladeren netjes gerangschikt, met de steeltjes naar het middelpunt van den schotel gekeerd. Op dat punt staat dan het koperen napje met sirihkalk, en daaromheen mede netjes geschikt de overige sirih-ingredienten.

Weinig welgestelde lieden hebben als sirihstel een fijn gevlochten mandje; ook zij, die tijdelijk verblijven in hutten op ladangs, sawahs en in tuinen, behelpen zich daar met een mandje. Op reis heeft men voor de sirih c. a. een soort taschje, zelf vervaardigd van kain, van geitevel, of wel gevlochten van bladeren, waarin dan soms de sirih door eene geliefde hand kant en klaar, voor het gebruik als pruimpjes gereed. Is die voorraad op, dan is er haast overal wel gelegenheid tot aanvulling van wat ontbreekt aan het goedkoope genotmiddel. Bij gebrek aan beter, behelpt men zich ook wel met de bladeren van de wilde sirih, ook met de wilde pinangnoot, al zijn die bladeren ook scherper van smaak, en pinang en sirihblad beide van minder hoedanigheid dan de gekweekte. Men kan echter van huis eene redelijke hoeveelheid met zich nemen, want door de sirihbladeren nu en dan wat vochtig te maken, blijven zij een tijd frisch en aromatisch; de pinang houdt het ook zonder dat uit. Vorsten en zeer hooggeplaatsten laten, met attributen hunner waardigheid, ook sirih achter zich aandragen; het behoort tot hun staatsie.

Op Halmaheira wordt bijzonder veel werk gemaakt van fraaie sirihstellen; bijna elke familie heeft daarvoor een eigen model, en tracht dit door het aanbrenge van fijn en kunstig vlechtwerk, in de pandanreepen uitgesneden arabesken, kleurschakeeringen, bont papier, mica en paarlmoeren versiersels, boven dat van haar burens te doen uitmunten. Namaak ervan is, zoo verhaalt Campen in de „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N.-Indië”, 4e. volgrees 8, volgens 's lands adat verboden, en wordt zulk een patentdiefstal gestraft met boete en verbeurdverklaring van het nagemaakte sirihstel. In die sirihstellen is ruimte in afdeelingen, of in doosjes, voor pinang, kalk, tabak en sirihvruchten. Gambir en sirihbladeren worden daar evenmin als in sommige andere streken van het verre Oosten bij dit genotmiddel gebruikt.

Veronderstellingen. Waar, 't zij in of buiten onzen archipel, het sirihkauwen ontstaan is, is niet met juistheid na te gaan. Hoe men tot de zonderlinge combinatie is gekomen om door middel van een groen blad, kalk, pinang en gambir, een pakje te maken en dat als genotmiddel te gaan kauwen, ligt evenzeer in het duister, al is de samenvoeging voor den physioloog ook alleszins begrijpelijk. Hoe en in welke volgorde het gebruik van sirih zich verbreid heeft over alle landen en eilanden, waar het thans in zwang is, is mede niet met zekerheid bekend. Dat het gebruik van zulk een samengesteld genotmiddel in meer dan één „ontstaan” zou zijn, kan men veilig aannemen, dat niet het geval is geweest. Zoo het niet op Java is ontstaan (men „voelt” dat het iets echt javaansch is, doch het gevoel kan bedriegen), is het wel van buiten onzen archipel op Java ingevoerd. Lewin acht het waarschijnlijk, dat het gebruik wél op Java ontstaan is. Dat de sirih en pinang in onzen archipel, dus ook op Java, onder zoo gunstige gesteldheid wassen, dat gambir en kalk er wel steeds voldoende te krijgen zullen zijn geweest, en dat de javaansche tabak volgens de kenners het best smaakt bij de sirihpruim van alle tabaksoorten, levert, met wat ik hierboven daartoe aanhaalde, eenig, zij 't ook zwak, bewijs dezer veronderstelling.

Van Java uit zal de sirih c. a. dan gebracht zijn naar den overwal, bij de daar wonende onder javaansche heerschappij geraakte volken, en deze menging een waar genot gevende, moest het gebruik van dit middel zich wel gaandeweg uitbreiden tot in de afgelegenste oorden, waar menschen wonen, die ongeveer gelijk voelen en genieten als het javaansche volk.

Deze hypothese, die ook door anderen gemaakt is, moge zeer voor de hand liggen; het is en blijft eene veronderstelling. De secuur gaande inlander waagt zich er niet aan, ten minste, waar men iemand uit het sirihkauwende volk vraagt naar den oorsprong van het gebruik, zal hij, ieder in zijne taal, antwoorden wat de ontwikkelde Maleier tot antwoord zou geven, „tiadalah orang ketahoei lagi atau apabila sirih itoe moelai di pergoenakan orang dan atau deri mana asalnja malainkan jang orang tahoe sedjak deri doeloe kala poen telah biasalah orang memakan itoe”¹⁾. Ik hoor het, om zoo te zeggen, nog, uit den mond van zoo menig voorzichtig mensch. Traditie kan hier dus géén licht geven.

Wél weet men, zoowel op Java als op Sumatra, te verhalen, dat het sirihgebruik in vroeger tijd nog veel algemeener en sterker moet geweest zijn dan thans, en waarheid is het, dat men in vele streken het tabaksrooken (óók door vrouwen) ziet toenemen, en dat daarmee een verminderd sirihgenot gepaard gaat.

¹⁾ Men weet niet meer wanneer het sirihgebruik ontstaan is, en ook niet van waar het afkomstig is; men weet alleen dat sinds overoude tijden de menschen sirih hebben gekauwd.

Ter Sumatra's westkust, waar eenmaal de Padri's tevergeefs tegen het sirihgebruik, evenals tegen vele andere gebruiken, ijverden, begint vooral de mannelijke jeugd met de aan eene nieuw soort beschaving gepaard gaande chic (ook blijkende uit de meer en meer van de adatkleding afwijkende kleedij), het sirihgebruik meer aan de oudere lieden over te laten. Tot in de verre binnenlanden vindt men thans al „moderne" jongelui, ook al „moderne" meisjes, nog wel weinig, maar toenemend in tal. Zij laten den sirihbak voor de oudjes, zooals wij in onze jeugd den oudjes de snuifdoos lieten. Een zeer ontwikkeld inlandsch onderwijzer bevestigde mij dit, wat ik in den loop van vele jaren tot nog kort geleden opmerkte, in een van hem ontvangen schrijven. Vroeger, zoo zegt hij, stond overal de sirihbak klaar voor iedereen, de gaande en komende man kon zich overal van een sirihpruimpje voorzien, niemand zou er aan denken zelfs den vreemdeling een sirihpruim te weigeren, 't zij in zijn huis of op den weg. Iedereen gebruikte sirih den geheelen dag door. En thans? „Pada zaman ini hanja orang orang toea sadja jang gemar dan orang orang moeda makan hanja pada waktoe bertandang kapada anak anak gadis dan lagi orang pergoenakan sirih itoe pada waktoe a lat atawa peradatan." ¹⁾ Men ziet het, de jongelingschap gebruikt alleen sirih als ze de meisjes het hof maken, of bij feesten en adat-gelegenheden.

Ook een inlandsch onderwijzer op Java schrijft mij in dien zin. Vroeger was het gebruik algemeen, veel sterker nog dan tegenwoordig; thans mindert 't, vooral bij de mannelijke sekse. Van de hoofdplaatsen gaat dat uit tot naar de binnenlanden. De invloed van de beschaving der Europeanen, werkt hier langzaam maar zeker. Het inlandsche klerkje, dat gaarne een heertje is, de student aan een kweekschool voor onderwijzers, de heer mandoer, die wel heelemaal voor een Europeaan wil doorgaan, gemoderniseerde hoofden, pijpjes rookende ambachtslieden in dienst van het stoomwezen te water en te land, zij en anderen geven het voorbeeld, en de jongelingschap, ook bij de inlanders zoo geneigd tot naäperij, volgt gaandeweg, voor zoover ieder dat durft, het voorbeeld van de „geurmakers", die zoo keurig, zoo netjes, en zoo modern, soms zelfs met verlakte schoenen aan, haar afgunst opwekt. Dät zijn heertjes, waar de gewone kampong-jonkman niets bij is! Zij mogen eens een enkele keer, bij hoofdpijn b.v., of zoo voor de aardigheid, met 't genot kleinachtend gebaar, een pruimpje sirih nemen, van opstaan en naar bed gaan, om zoo te zeggen, met den sirihbak, en op reis met een zak sirihpruimen, is bij hen geen sprake meer.

¹⁾ Tegenwoordig zijn slechts de oudjes er op verzet, en de jongelui maken er gewoonlijk slechts gebruik van als ze de meisjes het hof maken; voorts gebruikt men sirih bij feesten en adat-aangelegenheden.

(De inlandsche onderwijzer overdrijft hier een weinig; wat hij zegt dient dan ook meer als sterke tegenstelling van het vroeger algemeene gebruik.)

In oostersche landen gaat alle verandering langzaam; daarom zal zonder twijfel de sirihpruim nog een lang stuk geschiedenis meemaken, vooral op Java, en ook op Sumatra (in het uiterste oostelijk deel van den archipel, zooals in de Minahasa en op Ambon, is 't sirihgebruik betrekkelijk gering). Teekenen echter zijn er, die er op wijzen, dat eenmaal de laatste sirihbak zal worden opgeborgen in een museum voor oudheden, waar wij nu al langzamerhand moeten omzien naar een plaatsje voor de laatste snuifdoos, en waar de eau-de-la-reine doos reeds lang haar rustplaats vond. Denkelijk zal dan het rooken het sirihkauwen geheel hebben vervangen, zooals voor vele individuen, den heelen archipel door, ('t minst echter nog in Java's binnenlanden), reeds het geval is. Nu lijkt dat er nog niet naar in landen, waar meerendeels nog geldig is, om de diepste armoede uit te drukken, de zegswijze „kepeng pembli sirih tidak ada lagi”¹⁾, waar men zegt: „sirih gaat boven rijst”, en waar, van de paleizen der vorsten tot in de hutten der armen, het sirihstel tot den onmisbaren inboedel behoort.

Vormelijkheden. Als verouderde en uit den tijd rakende gebruiken, merken wij de volgende op, ter Sumatra's westkust, bij de Bataks, en, wat de beide eerst te vermelden gebruiken aangaat, ook in vele streken elders:

Het algemeen sirihgebruik door mannen en vrouwen, door ouden en jongen van dagen en door kinderen, en het mitsdien overal en altijd sirih met de daarbij behoorende neven-bestanddeelen voor de hand hebben, zoowel tehuis als op den weg, en de volkomen vrijheid voor een ieder, zelfs voor kinderen, om, waar sirih is, ongevraagd en onaangeboden een pruimpje te nemen.

Het bij de allereerste ontmoeting met iemand uit een andere kampong, alvorens te groeten of een enkel woord te spreken, aanbieden van het sirihstel met de woorden: „makan sirihlah”, gebruik een pruimpje sirih, om eerst kennis te maken als men zich daaruit voorzien heeft (thans groet men eerst, maakt kennis, en presenteert dan vaak in stede van sirih een inlandsche sigarette).

Het, wanneer men in een andere kampong bij familieleden of kennissen logeeren gaat, rondzenden van iemand met een gevulden sirihbak bij oude of gezeten lieden, die tot de vrienden of verwanten behooren, met de boodschap: „Ini bakoel deri si Anoe, (deze bak is van N. N.) makan sirihlah”. Komen de lieden, wie men dusdoende kennis heeft gegeven van zijn komst in het dorp, een bezoek brengen, dan brengen zij hun sirihbak mede, en presenteren den gast daaruit. Vrouwelijke bezoekers bestrijken dan voor

¹⁾ Geld voor sirih heeft hij niet eens.

hem (of haar) het te gebruiken sirihblad; de heeren bezoekers doen dat niet.

Tegen den tijd dat de gast de terugreis gaat ondernemen, zendt hij — willende blijven handelen *comme il faut*, geheel overeenkomstig de deftige adat — wederom een boodschapper met zijn gevulden sirihbak aan de kennissen in het dorp, dat hij gaat verlaten. De boodschapper zegt dan bij elk tot wien hij in last heeft zich te wenden: „Ini bakoel si Anoe makan sirihlah! ia hendak poelang”. (Dit is de bak van N. N., neem wat sirih, hij wil terugreizen). Visitekaartjes houdt de gast er niet op na, maar zijn dit niet zeer nette vormen bij den bruinen broeder? Bij de laatste beleefdheid moet nog worden aangeteekend, dat men het uit den bak van den vertrekkende genomen sirihpruimpje eerst mag gebruiken als de gast vertrokken is.

Dit alles raakt echter in onbruik; alleen oude lieden ziet men thans nog deze vormen in acht nemen.

Omtrent die gebruiken, waaraan men zich nog wèl houdt in het land der Maleiers, bij de Bataks en ook wel in andere streken van Sumatra, kunnen wij het volgende opteekenen:

Wanneer men een bezoek brengt, haalt de vrouw des huizes dadelijk den sirihbak of een koperen schotel, waarop de zaken voor het sirihkauwen, en zet hem den bezoeker of bezoekerster voor met de woorden „makan sirihlah”. De beleefdheid brengt mede, dat men dan ook van de aangeboden versnaperingen gebruik maakt. Is de bezoeker geen liefhebber van sirih, of heeft hij er op dat oogenblik geen trek in, dan doet hij een heel klein beetje kalk op een blad, en steekt dat bij zich. De „adat roemah” wil het zoo.

Wanneer men iemand wenscht te spreken over zaken, geneeskundige hulp gaat inroepen, eenige „ilmoe” wenscht, zijn verlangen om les te nemen (gewoonlijk is dat in godsdienstleer, schermen of dansen) kenbaar gaat maken, of spreken wil over een tot stand te brengen huwelijk, wanneer men iemands hulp wenscht in te roepen, of andere min of meer belangrijke besprekingen heeft te houden, dan zet de persoon, die het bezoek afwacht, te voren op een bord of koperen schotel al het tot het sirihkauwen benoodigde gereed. Bij de komst van den bezoeker plaatst men het bord voor hem, en eerst als hij zich bediend heeft, vangt het onderhoud aan. In de nieuwere tijden zet men ook wel tabak en gedroogde nipahbladeren, om sigaretten te kunnen rooken, voor den bezoeker gereed; soms sirih en sigaretten beide.

Bij alles wat met het houden van feesten (beralat) in verband staat, mag de sirih geenszins ontbreken. Op dit punt, staat het tegenwoordig geslacht daar even streng op als de voorvaderen dat deden. De beraadslagingen, die eene familie houdt over een te geven feest, begint men steeds met sirih te geven aan allen, die aan het „moepakat” (overleg) moeten deelnemen.

Bij uitnoodiging tot een feest stuurt men sirih aan hen, die men noodigt. In een mooi fijn mandje zendt men dan het blad, dat

in dit geval reeds met kalk moet zijn bestreken. Bij zulk een gelegenheid is het mandje overdekt met een fraai kleedje, met kralen en gouden loovertjes geborduurd (panjoerdoean). Eerst wanneer de sirih is genomen, wordt de beleefdheid (door den bringer) door eene mondelinge uitnoodiging aangevuld

Vergaderingen — waarvoor de inlander, geboren redenaar als hij is, altijd véél voelt — beginnen eerst, nadat de vergaderden voorzien zijn geworden van een sirihpruim.

Bij muziek en dans wordt voor den persoon, die wordt verzocht om te dansen (menari), een bord of tjerana met sirih neergezet.

Bij feestmalen wordt dadelijk na het middag- of avondmaal sirih gepresenteerd. Daarna pleegt men dan de gezellige kout, waarvan de inlander, vooral de Maleier, zulk een lief hebber is, voort te zetten.

Wanneer iemand — gemeenlijk dan een orang toea — eenige wijze woorden wenscht te spreken tot een bruidspaar, laat hij, alvorens te beginnen, bruid en bruidegom ieder zich voorzien van een sirihpruim.

Bij sterfgeval bieden de vrouwen, die in het sterfhuis een bezoek komen afleggen, daar aan de achterblijvende naaste betrekkingen sirih aan.

Ook als boetedoening en ter erkenning van schuld, doet het aanbieden van sirih dienst. Zoo veroordeelden vroeger de radja's, en hun met rechtsmacht bekleede vertegenwoordigers, dikwijls iemand, die een ander beleedigd had of tegenover hem misdreven, bij duidelijk gebleken schuld, om op een bord sirih te gaan brengen aan den beleedigde of benadeelde. Niet 's avonds in donker of als ter sluiks mocht men deze boete doen, maar zóó, dat het publiek er kennis van kon dragen; ook was de schuldige dan verplicht zich door tal van getuigen te doen vergezellen. Niet alleen in kleine, maar ook in groote zaken, werd soms op deze wijze gevonnist. Voorwaar geen licht vonnis voor den fieren Maleier, die misdeed. Thans heeft deze wijze van straf nog plaats in de onafhankelijke landen van Midden-Sumatra; ook nog wel een enkel maal op ons gebied, waar aan het oordeel van scheidsmannen de beslissing der zaak is overgelaten, of door dorpsautoriteiten, die de omslachtige soesah van onze rechtspraak — de zwaarwegende soms dagen lang durende reizen heen en weer naar den magistraat daaronder begrepen — willen ontwijken.

Middels het zenden van een sirihblad — juister gezegd door het zenden van twee sirihbladeren, want behalve voor het dagelijksch gebruik (als wanneer men voor elke prise één, of, vooral als de bladeren wat klein zijn, twee neemt) gaat altijd het sirihblad in duplo — houdt men nu en dan voeling met verwijderde vrienden of betrekkingen. De brief per post verzonden, met kennissen medegegeven, of op clandestine wijze den postbode toevertrouwd, gaat echter voor zulke gevallen langzamerhand de sirihblad zending vervangen.

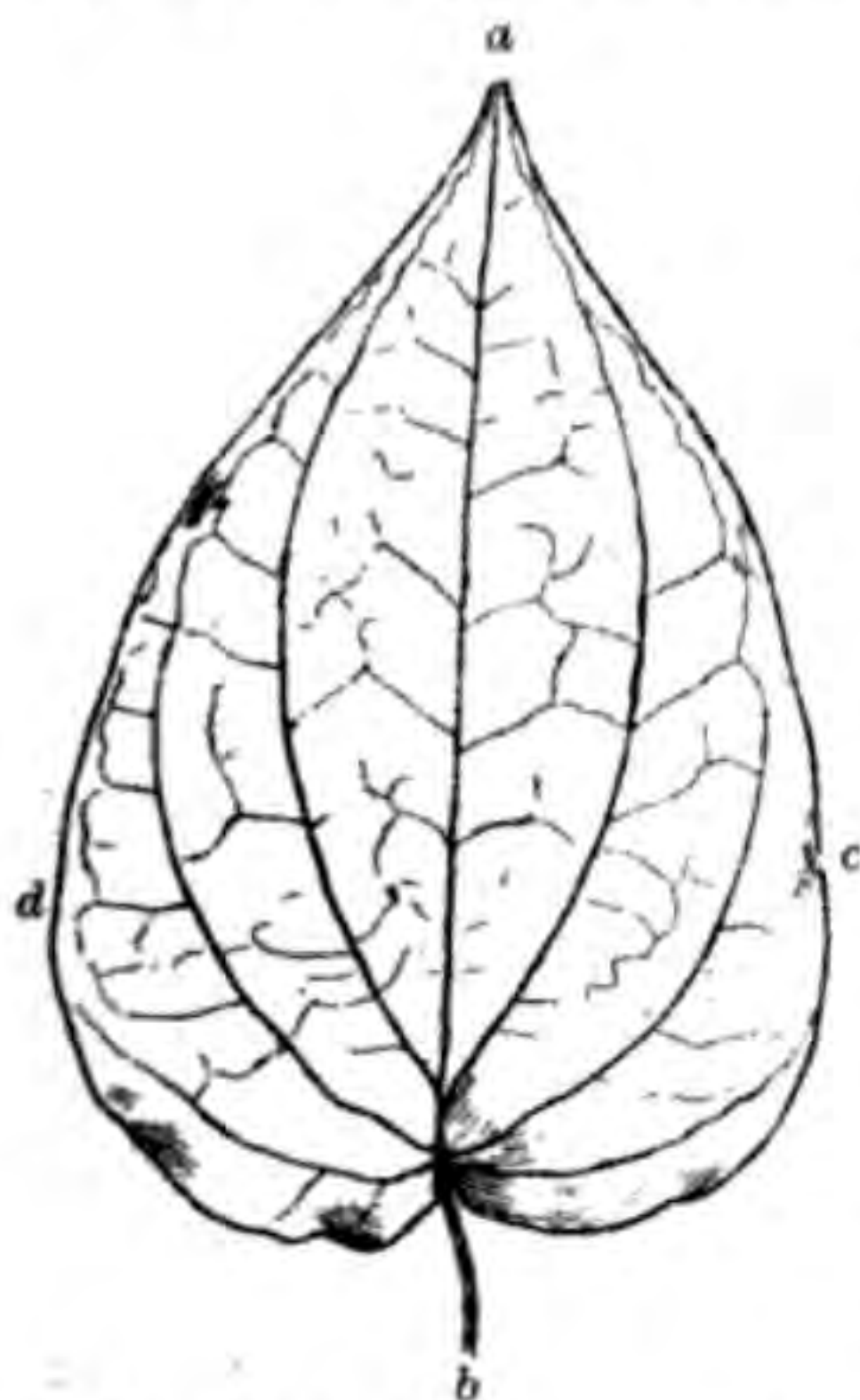
Elders op de buitenbezittingen, met uitzondering der Molukken,

vindt men bij de mohammedaansche volken deze vormelijkheden, voor zoover zij 't meest voor de hand liggen, zooals b. v. bij bezoeken, feest en dans, zij 't ook ietwat gewijzigd terug. Naardien de Maleier echter beslist de meest deftige is onder de mohammedaansche inlanders van den overwal, gaat het bij hem ten deze ook het deftigste toe.

Het toevouwen van het blad, ook als beeldspraak. Om daarvan eenige bijzonderheden te vernemen, kiezen wij weer het uitgestrekte gebied van West- en Midden-Sumatra, het land met zijn adat, zoo rijk en zoo schoon, zoo waarlijk s c h o o n in vele, vele opzichten, dat nog in later dagen geleerde denkers en naspeurders op Indologisch gebied het zullen betreuren dat zulk een adat — dan misschien door slechter vervangen, waar het nu reeds eenigszins naar toe gaat — nooit is gecodificeerd geworden.

Zoowat op de grenzen der adat staan gebruiken als b. v. het vouwen van het sirihblad. Dit geschiedt als volgt:

I. a. Na op het met sirihkalk bestreken blad een stukje pinang en een stukje gambir gelegd te hebben, vouwt men eerst *a* naar het midden, dan *b*, daarna vouwt of juister gezegd buigt men *d* naar de hoofdnerf toe, om ten slotte *c* naar die nerf toe te buigen, en zodoende een pakje te maken, gereed om in den mond te steken.

b. Het toevouwen geschiedt ook door eerst van *d* af naar het midden te vouwen, dan van *c*, voorts vouwt men het (afgetopte) bladeinde *a* naar het midden toe, wordende ten laatste door buiging van *b* (waar men al dan niet een klein stukje afgeknepen heeft) in de richting van *a* het pakje gevormd. De sub I b bedoelde wijze van het toevouwen van de sirihpruim is de meest gebruikelijke.

II. *d* en *c* vouwt men ver in de richting van de hoofdnerf, dan vouwt men *b* ver naar den top van het blad. Zodoende krijgt men een min of meer driehoekig pakje (den topkant heeft men als een lipje tusschen de vouwen gestoken). De in dezen vorm gereedgemaakte sirihpruim presenteert men bij feesten aan de gasten. Aan een' bruidegom (marapoelai) wordt mede een zoo toegevouwen sirihpruim geboden; alleen is dan het blad niet van den steel ontdaan. Zonder den steel eraan, wordt de pruim in dezen vorm ook gepresenteerd aan de familiebetrekkingen van den bruidegom en aan allen, die de bruid komen zien.

De hoffelijkheid, die door inlanders gewoonlijk hoog wordt gehouden, brengt voorts mede, dat vrouwen, aan oude lieden klaargemaakte sirihpruimen aanbiedende, bovenbedoelden vorm aan de pruim geven. Dit altijd voor 't geval het wat deftig toegaat, anders zet de „mandei” (moeder de vrouw)¹⁾, die het wezenlijk druk heeft in haar huishouden en boerenbedrijf, ook aan oudjes maar gewoonweg den sirihbak voor, waaruit zij zich zelf, gewoonlijk naar de wijze, aangegeven sub I b., de pruim klaarmaken.

III. *a*, *d* en *c* worden naar het midden gevouwen; *b* met den steel eraan blijft waar hij is. In een (ongekookt)²⁾ pisangblad wikkelt men de aldus gevormde pruim. In dezen vorm wordt de pruim verstrekt aan lieden, die arbeid verrichten tegen loon, zooals men hier een borreltje of koffie laat brengen aan lieden, die een karrewetje komen verrichten. Bij de Bataks is dat mede zoo gebruikelijk.

IV. Twee sirihbladeren, met de onderzijden tegen elkaar gelegd en dan gevouwen als sub I a (of b), door eene vrouw aan een man gezonden, beteekent, dat zij niets van hem houdt, en ook niets van hem weten wil. Het is de door een vrouw of meisje zinnebeeldig uitgesproken wensch, dat zij en de man, wien het toegezonden wordt, het leven doorgaan met de rugzijden naar elkander toegekeerd.

V. Een geheel daaraan tegenovergesteld gevoelen wordt van vrouwelijke zijde uitgedrukt door de toezending van een pakje, als bedoeld sub IV, waar de beide sirihbladeren met de bovenvlakken tegen elkander zijn gelegd. Het is het symbolisch uitgesproken „jawoord”.

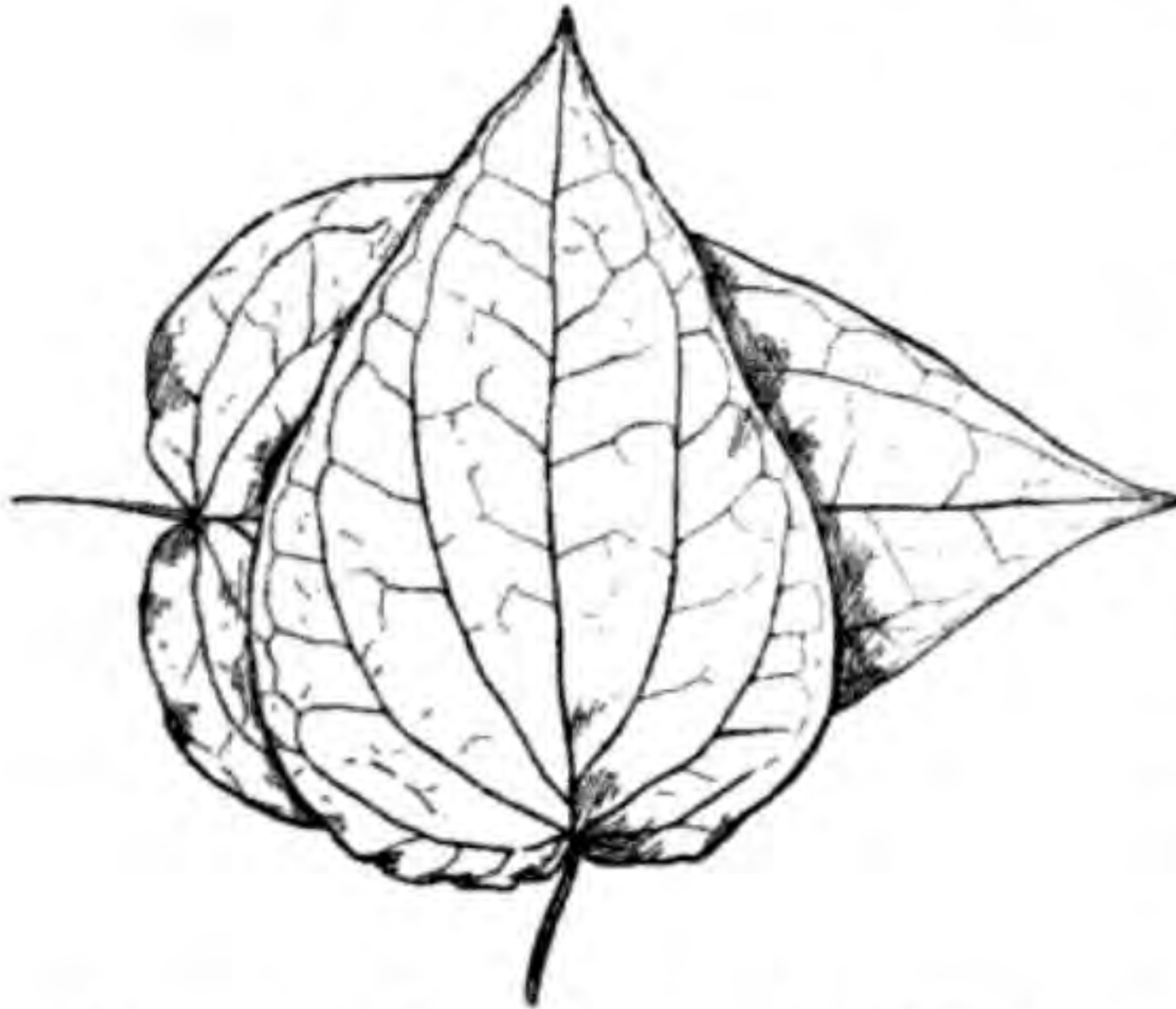
VI. Ontvangt de jonkman de beide bladeren, gelegd (en ook weer toegevouwen) als sub V., doch in stede van elkaar geheel te bedekken, wat schuin op elkaar liggende, ook: dann klingt das süsze Zauberwort: ich hab dich lieb. Méér zelfs nog dan dat, want de schoone drukt er tevens haar verlangen naar den beminde mee uit. De bladeren liggen wel tegen elkaar aan, maar nog niet volmaakt goed, nog niet zooals het wezen moet. Met de zending van een sirihpruimpje als dit, heeft zij zonder woorden gezegd: „Datanglah toean lekas mengoendjoengi hamba” of „Datanglah toean lekas akan mendjapoet hamba” (kom mij spoedig opzoeken, of kom mij spoedig halen). Zij heeft lief, en wil spoedig bij den geliefde zijn.

VII. Het „ge zijt me niet geheel en al onverschillig” met een „maar” erbij, wordt in gevallen, waarin onze dames dat nog wat hoop in het hart gevend zinnetje spreken, door de maleische schoone uitgedrukt door de beide sirihbladeren, die ze den aanzoeker zendt, op elkaar te leggen met de bovenzijde van het eene blad tegen de onderzijde van het andere.

¹⁾ In „De Indische Gids” van Juli 1902, beschreef ik haar en haar inboedeltje.

²⁾ Voor sigaretten kookt men, zoo men weet, het wilde pisangblad.

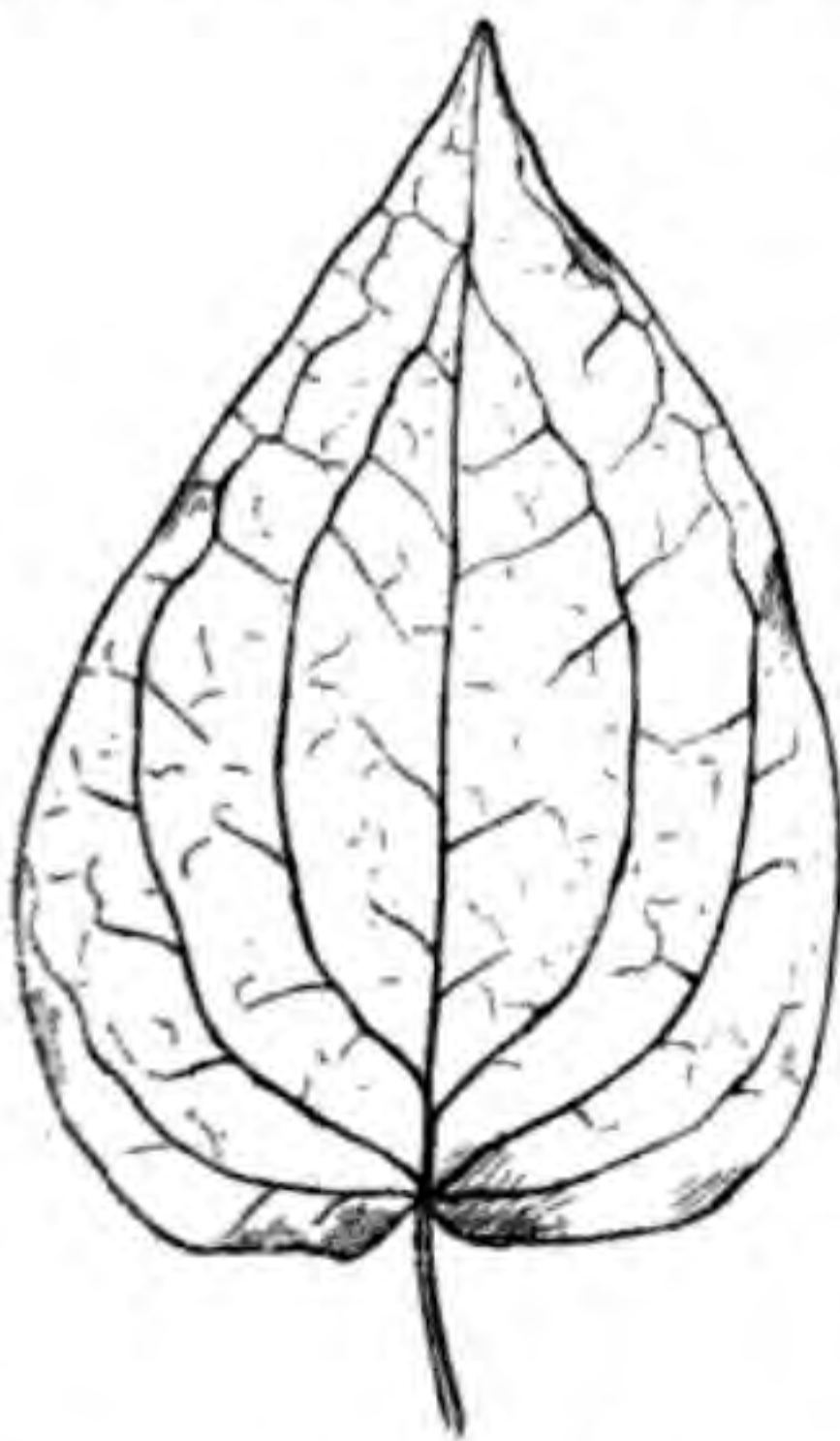
VIII. Met de beide bladeren tegen elkander aangelegd, als in nevenstaande figuur,

wil het meisje of de vrouw, die ze den aanbieder zendt, zeggen: dat haar hart half en half genegen is aan zijn aanzoek gehoor te geven, doch dat zij nog weifelt (saparoh hatinja soeka kapada tampat mengirim (laki laki) dan saparohnja ada bimbang lagi).¹⁾

IX. De toezending van een gevouwen en gevuld sirihblad, waarin twee zijnerfen op 't zelfde punt van de hoofdnerf ontspringen om op een ander punt daarvan elkaar weer te ontmoeten, is in het algemeen een teeken van liefde, innige vriendschap, bondgenootschap of trouw. Tot in ver verwijderde dorpen zendt men het soms aan vrienden of vriendinnen. De te zamen komende

lijnen zijn het symbool van zielen, die elkaar zoeken, tegelijk als een band (van trouw), die geen einde heeft. Het is een aardig zinnebeeld, een sprekend teeken, vooral ook dan, wanneer het dienst doet in dagen, die een dreigenden oorlog voorafgaan en men er bondgenootschap mede toezegt.²⁾ Verg. de afbeelding.

De sirih in de inlandsche geneeskunde. Voor 's menschen gezondheid heeft het sirihkauwen volgens javaansche beschouwing het volgende nut:

Het geeft een gezonde gelaatskleur; een flets en bloedarm uiterlijk wordt er door verbeterd; ook aan de schoonheid komt het in het algemeen ten goede.

Het doet de tanden vast in de kaken staan, en maakt dat men ze langer behoudt.

¹⁾ Ze houdt wel wat van den zender (der sirih), maar toch is ze nog weifelende (of ze wederliefde zal schenken).

²⁾ Hetgeen wij hier opteekenden over vormelijkheden en symboliek (en voor de juistheid waarvan wij instaan), komt niet voor in geschriften.

Het zuivert den adem, neemt vuile lucht weg, en geeft alzoo een frisschen, reinen mond.

Het wekt den eetlust op, en is der gezondheid in het algemeen bevorderlijk.

Het maakt het oog levendig en wakker, is opwekkend voor den geest, en verheldert het denkvermogen.

Ook is het een voorbehoedmiddel tegen velerlei ziekten en kwalen.

De Maleiers zijn het met bovenstaande beschouwingwijze geheel eens. Punt voor punt, ook wat de voorbehoedende werking betreft, geven zij den Javanen hun meening te deze toe, terwijl velen zelfs van oordeel zijn, dat eene ongestoorde gezondheid en een krachtige ouderdom voor een deel het gevolg zijn van een ruim en lang volgehouden gebruik van sirih.

De Europeesche beschouwingwijze, voor zooverre zij zich met sirih bezighoudt, dingt op dit alles wel het een en ander af, doch neemt als vaststaande aan, dat van alle opwekkende genotmiddelen de sirih voor lichaam en ziel wel 't minst schadelijke is, ja, dat men misschien wel zeggen kan, dat het daaraan in het geheel geen schade toebrengt. Ook geven Europeanen, die over de zaak een oordeel hebben, toe, dat het sirihgebruik het tandvleesch en de slijmvliezen versterkt, dat het te sterk zweeten tegengaat, zonder de transpiratie te veel te beletten, en ook, dat sirih den eetlust opwekt. Dat de pinang en sirih te zamen den adem frisch en welriekend maken, is een niet te weerspreken feit; daarom ook spelen die stoffen bij vrijage en min misschien overal in den archipel zulk een groote rol. Voorts moet de sterk antiseptische stof (chavicol), die in de olie der bladeren voorkomt, de zuiverheid van den mond ten goede komen. De meening der inlanders, dat het sirihkauwen bevorderlijk is aan de vastheid van het gebit, tot in hoogen ouderdom toe, wordt van Europeesche zijde door leeken en niet-leeken tegengesproken. De oppervlakkig oordeelende Europeaan zegt, dat het sirihkauwen het gebit vernielt, daarbij niet denkende aan de gevolgen, die de gewoonte van het tandenvijlen medebrengt. De verder doordenkende heeft gelijk als hij zegt, dat de kalk in de sirihpruim op den duur schadelijk moet zijn voor het gebit (hier in Holland zagen wij, en zien wij nog, wat minder dan dat kan doen, als wij het gebit zien van den man, die verslaafd is aan zijn lange Goudsche pijp: dat leelijke gebit met opgetrokken tandvleesch en blootliggende tandwortels); óók als hij zegt dat gambir de tanden zwart moet maken. Intuschen is de bewering van tot oordeelen bevoegden, dat het sirihkauwen het gebit vernielt, toch niet geheel juist. Wát het is, dat de voor het gebit nadeelige werking van bovenbedoelde bestanddeelen van de pruim tegengaat, weet ik niet, wellicht de gambir; er moet wat zijn dat den schadelijken invloed tegenwerkt, anders zouden heele volken niet de meening zijn toegedaan, dat het sirihkauwen goed is voor het gebit, het vastheid geeft en sterk maakt, soms tot in hoogen ouderdom. Al dergelijke volks-

meeningen, vooral van zoo goed opmerkende volken als Maleiers en Javanen, hebben steeds een grond van waarheid.

Overal in Indië wordt van de sirih ook als artsenuy gebruik gemaakt in de inlandsche geneeskunst. Zoo b.v. op Java:

Bij zware hoofdpijn. Men snijdt dan uit een sirihblad twee ronde schijfjes ter grootte ongeveer van een cent, bestrijkt die met natte kalk, en plakt op elk der slapen een er van. (Dit middel vindt ook elders in den archipel hier en daar toepassing).

Bij kinderen tracht men koorts, zelfs zware koorts, te genezen door naar de richting der bladnerven daartoe geschikt geoordeelde sirihbladeren fijn te wrijven, en ze zoo op het hoofd der lijdens te leggen.

De sirihvruchten en sirihbladstelen, fijngestampt en dooreen gemengd, worden bij kinderen gebezigd als geneesmiddel tegen buikpijn. Het mengsel wordt daartoe bij wijze van pap op den buik gestreken.

Bij zwangere vrouwen moet het bevorderlijk zijn aan de verlossing van de vrucht, wanneer men sirihbladstelen fijnstamp en het door zeven verkregen vocht met klapperolie gemengd te drinken geeft.

Bij genezing van kinderen middels „doa” alleen (het bij onze inlandsche volken alom gebruikelijke „gezondbidden”), kauwt de doekoen het sirihblad, en, het fijngekauwd hebbende, bespuwt ze het zieke kind er mede. (Ook op Borneo heb ik dit zien doen). Niet alleen als geneesmiddel zelf, maar ook als het schaalje bij uitnemendheid, waaruit men „obat” slikken moet, dient het sirihblad. Bij de Javanen althans is dit zoo. Men kan niet anders zeggen, dan dat het bij innemen van poeders een handig schoteltje is.

In sommige gevallen leest de — dan tot wichelares geworden — inlandsche geneeskundige uit het sirihblad, welke medicijn heil kan aanbrengen; ook weten sommige doekoens uit dit in de inlandsche wereld zoo veel beduidende blad den afloop eener ziekte te voorspellen. Moet dat den dood wezen, zoo aarzelen zij niet, met de aan inlanders soms zoo eigen hardvochtigheid, den in vreeze en droefheid zijnden naastbestaanden den uitspraak der inlandsche medische kunst onbewimpeld mede te deelen.

Is alzoo eenig denkbeeld gegeven, hoe men op Java in de inlandsche geneeskunde gebruik maakt van sirih, ook de Maleiers ter Sumatra's westkust en verderop, zoomede de Bataks, schrijven aan het sirih-kruid geneeskracht toe, en wel bij wonden, bij koorts (voornamelijk van kinderen), en bij buikpijnen.

Bij wonden is daar de behandeling met sirih tweërlei:

Men wrijft de vochtig gemaakte bladeren fijn, en doet het uitgeperste sap op de wond, dan wel, men legt de heele pap er op, terwijl men het verschuiven ervan belet door over de laag heen een lap of pisangblad om het gewonde lichaamsdeel te binden.

Wanneer zuigelingen koorts hebben, legt men 8—10 sirihbladeren in water, dat men dan tot kookhitte verwarmt. Nadat men het

vocht heeft laten afkoelen tot ongeveer de gewone temperatuur van het water, baadt men het zieke kindje ermede. Men doet dat ook wel bij kinderen, die er ongezond en ziekelijk uitzien.

Voor 't geval iemand buikpijn heeft, 't zij krampen of wat ook voor — zelfs hevige — pijnen in dat lichaamsdeel, wanneer de buik hard aanvoelt, dan wel opgezet is of op eenige plaats een gezwel waarneembaar is, maakt de maleische medicijnmeester kort en bondig zijne diagnose: sakit proet. En mitsdien tot genezing van sakit proet (buikpijn) „obat proet” (buikmedicijn) noodig is, schrijft de dienaar of de dienaress eener bedenkelijk empirische wetenschap dan dikwerf voor om den buik of alleen het pijnlijke deel te bevochtigen met het sap, dat door persing uit een paar sirihbladeren kan worden verkregen.

Schier in alles, ook in het allernederigste op het gebied van wetenschap, kunst of ervaring, ligt gemeenlijk wel iets goeds, evenzeer als in 't schier ongeloofelijke veelal eenig spoor van waarheid ligt. Wie onzer, die niet, als vele Europeanen in de tropen, gewoon was alle wijsheid en ervaring van inlandsche zijde komende te verwerpen of te negeeren, is dat daar niet meermalen duidelijk geworden! Wáár evenwel het goede ligt, indien de doekoen allerlei kwalen generaliseert en ze met sirih behandelt? Mij dunkt, dáár is plaats voor twijfel of het er wel is.

De inlandsche medische kunst — die van de tabibs (dokters en dokteressen) in de binnenlanden — zoekt dan ook veelal, als ware zij zich haar ontoereikendheid bewust, steun in magische krachten. Daarover te spreken ligt buiten het gebied, waarop wij ons thans te bewegen hebben. Keeren wij dus terug tot ons eigen onderwerp: de sirih, allereerst door nog even te wijzen op de beteekenis van de ligging der bladnerven in het sirihblad.

In zake van minne moge het vouwen van het sirihblad een zaak van groote beduidenis zijn, de medische kunst let voornamelijk op de richting der bladnerven. Het gewone sirihblad, met zijne uit de hoofdnerf regelmatig voortlopende zijnerf, is nl. der inlandsche geneeskunst van geen nut, tenzij alleen in onbeduidende ziektegevallen. De beste vorm is, wanneer aan elke zijde van de hoofdnerf een der nerven weder tot de hoofdnerf terugkeert. Het ontmoetingspunt dier beide abnormaal loopende nerven heet in 't javaansch „ros”, in 't maleisch „roeas”, en het geheele blad noemt men in 't javaansch „temoerose. Zulk een blad, waarvan een maleisch schrijver zegt „maka inilah jang besar faidahnja.”¹⁾ doet ook dienst, behalve in de inlandsche geneeskunde en wichelarij, als ongeschreven brief in velerlei zaken, waarin men gevoelens van gehechtheid en trouw sterk wil uitdrukken.

De geheimenissen der inlandsche geneeskunst, waar deze in verband staat met de richting der nerven van het sirihblad, zijn zóó velerlei, zóó uiteenlopend, en eigenlijk gezegd ook zóó

¹⁾ Dit is het dat groot nut (belang) heeft.

onbeduidend in beteekenis, behalve voor elke doekoen afzonderlijk, dat het niet de moeite zou loonen daarover uit te weiden, gesteld dat zulks mogelijk ware. Een vasten grondslag mist men hier geheel. Het vreemdsoortige alleen trekt hier de priesters en priesteressen eener wetenschap, die zoo nauw aan tooverij grenst, dat zij aan den arbeid van de juffrouw, die in onze groote steden „werkt” met het ei, of die uit koffiedik geheimenissen leest, gelijk is.

Trouwens voorspellingen uit het sirihblad — geheel buiten betrekking tot de inlandsche geneeskunst — worden in verschillende deelen van Indië gedaan. Als artsenij neemt de sirih overal een, zij 't ook meestal niet voorname, plaats in. Zoowat overal, van het meer beschaafde Java tot aan de alleruiterste einden der civilisatie, waar de arts (zooals ik dat bijwoonde bij de Boekits op Borneo), zelf in stede van den zieke het medicament inneemt.

Ten slotte deelen wij nog mede, dat de inlandsche geneeskunst de sirih, behalve bij de reeds genoemde ziekten en kwalen, aanwendt bij schurftwonden, namelijk door die te reinigen met een afkooksel der bladeren, en dat men tegen den worm de met een steen fijngemaakte vruchten over de tanden wrijft. Bespuwen of bestrijken met sirihspeeksel, geldt wel als een middel tegen stuipen. De heer Kooreman deelt in zijn studiën over Celebes mede, dat boete wordt opgelegd als aan den regent of een voornaam anakaraeng bij het bezoeken van een mindere, niet een bordje wordt aangeboden om het sirihspeeksel op te vangen, en dat dit speeksel dan op het voorhoofd en de wangen van de in het huis aanwezige kinders wordt gesmeerd, zulks om te voorkomen dat zij van den schrik, door zulk een hoog bezoek veroorzaakt, stuipen zouden krijgen.

De sirih als offerande. Overal in den archipel, ook daar waar het sirihgebruik lang niet de beteekenis heeft als op Java en Sumatra en de meer in de nabijheid daarvan gelegen landen, dus mede in de Molukken, wordt sirih of pinang ook bij offeranden gebruikt. Ter verzoening van kwade geesten, ter hulpinroeping van voorouders en dierbare afgestorvenen, ter vereering van heiligen, bij het vragen van bijstand op het graf van iemand, die men meent dat hulp kan verleenen in zijn dood, ziet men offeren ook door middel van sirih en pinang. Soms, doch zeldzaam, worden deze beide ook bij godsgerichten gebruikt.

Op Java, en schier in alle streken der buitenbezittingen, heb ik zulke offers zien brengen door inlandsche mannen en vrouwen: hier aan een heiligen steen, daar aan een heiligen boom, ginds weer aan het graf van een reus (en dan meestal door vrouwen, die geen vrede hadden met heur kinderloozen staat). Op de graven te Pagarroejong heb ik zien offeren, op de laatste rustplaats te Karangintan van den beruchten wreedaard, den Sultan Sleman van Bandjermasin. In het oosten en in het westen, waar

aardsche grootheid en magische kracht begraven lag, zag ik bijgeloof en vereering in kinderlijken eenvoud haar offeranden neerleggen. Ook aan meer dan ééne Indische Lorelei zag ik bescheiden offergaven brengen door aan het romantische spook geloovenden, en daar heb ik verhalen gehoord, niet minder poëtisch dan dat van de door Heine bezongen jonkvrouw, die, hoog boven den Rijn, met gouden kam haar lange blonde lokken kamt. En zeer vaak was sirih of pinang, dan wel beide, het offer, dat, te zamen met koekjes en eetwaren, werd gebracht.

Enkele voorbeelden — aan verschillende schrijvers ontleend — van zulke offers, willen wij hier geven.

Zoo deelt de heer Kooreman in *De Indische Gids* van Februari 1883 mede, dat men in de dorpjes van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden soms des avonds midden op den weg eenige kandjoli's (soort kaarsen) ziet branden, en daarbij een bakje of mandje met sirih (en rijst en koekjes). Het is een bewijs, dat er een zieke in de buurt is, voor wien men geen geneesmiddel wist, zoodat men wel zijn toevlucht moest nemen tot een offer aan de geesten. Verder verhaalt deze schrijver, dat, wanneer een inlander daar te lande een nieuw huis bouwt, hij, zoodra de palen in den grond staan, kaarsen, soms wierook („doepa”) brandt en sirih offert.

Bij de Alfoeren in de Minahasa, zoo vinden wij opgeteekend in eene bijdrage in het „Tijdschrift van Nederlandsch Indië”, 1849 II pag. 397 en 399, opgesteld door den vader van wijlen den bekenden Leidschen hoogleeraar Dr. G. A. Wilken, neemt bij de begrafenis de priester een stuk pinang, en gebeden prevelende werpt hij dat weg, aldus doende om de gescheiden ziel, die terugkeeren wil, weg te jagen. Ook wordt t.a.p. medegedeeld dat, bij de geboorte van eerstgeborenen, wordt geofferd, te zamen met het hart van een kip of een varken en een weinig palmwijn, pinang. Daar in de Molukken treedt de pinang in stede van het sirihblad meer op den voorgrond.

Op Boeroe, zoo schreef genoemde hoogleeraar Wilken in zijne „Bijdragen tot de kennis der Alfoeren” van dat eiland, brandt de inlander als hij iets beginnen wil, b. v. op reis gaan, een nieuwe tuin aanleggen of zoo iets, op een steen hier of daar op zijn' grond reukwerk. Op een bord heeft hij bij dat reukoffer rijst en centen gelegd, en op een ander bord sirih, pinang en kalk. Het is een offer aan de geesten zijner voorouders. Offerende, zegt hij, „wordt neergelegd sirih met pinang en kalk voor U, mijne voorouders, opdat geluk met mij moge zijn, en ik voorspoed moge vinden”. Ook op de Ceramlaut-eilanden brengt men dergelijk offer aan de geesten der vaderen, evenzoo om bij een of andere onderneming voorspoed te hebben, of geluk op reis. Men offert dan op het graf, b.v. van zijn' vader, en spreekt daarbij de bedoeling der handeling uit: „Hier hebt ge uw aandeel aan sirihpinang, mijn vader”; verder deelt men mede, wat men zal gaan doen, en welke hulp men daarbij wenscht. Gelijk men dat

in Europa, b.v. in Italië, doet op Allerzielendag, gaan op het eiland Soemba telken jare op den daarvoor bepaalden dag allen naar de graven, en leggen daarop sirih, pinang, kalk en tabak. Het is een vriendelijk gebruik, aldus den dooden te brengen aan hun graf, wat hun lief was in het leven. Daar ligt poëzie in, als in het schoon liedekje „Ob sie wohl kommen wird am Allerseeligen Tag”.

In druipsteengrotten, b.v., naar ik weet, in de noorderdistricten van Celebes en in de afdeeling Martapoera op Borneo, elders ook wel naar ik vernam, offert men, behalve rijst of andere eetwaar, sirih, pinang en tabak, of klaargemaakte sirihpruimen, aan een of andere versteening, die eenigermate de gedaante heeft van een mensch. Het is dan een versteende koning, eene zwangere prinses of eenig ander wezen, waarom zich een aardige legende heeft gevormd.

Ook aan hen, die men verslagen heeft, brengt men wel een offer, om hun vertoornde ziel wat te bevredigen. Ten minste op de Tenimber (Tanembar)-eilanden, geschiedde dat volgens Riedel („Sluik- en kroesharige rassen”); ook elders, b.v. op Ceram. Het is alleen een gewoonte onder koppensnellers: onder formaliteiten wordt dan sirih, pinang en tabak in den mond van den gesnelden kop gestoken.

Bij de godsgerichten, wij zeiden het reeds, komt soms ook sirih te pas. Zoo b.v. op de Aroe-eilanden bij het — vroeger ook op Sumatra en elders gebruikelijke — onderwater gaan van partijen in een geding. Die 't eerst boven komt, heeft het verloren. Op die eilanden duikt men onder met sirih en pinang in de hand. Sommige Dajakstammen hebben als godsgericht de vuurproef; het gloeiend bonkje ijzer, dat ze op de hand moeten houden, rust dan op een bepaald aantal in de hand gelegde sirihbladeren.

Voorts wordt nog sirih geofferd aan amuletten en krijgstrofeeën, (dit gebruik vind ik alleen opgeteekend van de wilde Bataks), terwijl daar te lande en ook elders sirih c. a. wordt gegeven aan in (publieke) geestverrukking geweest zijnden op het oogenblik dat zij wat gekalmeerd worden.

Zoo wordt dan vrijwel in geheel Nederlandsch-Indië nu en dan geofferd, en onder de offers vindt men veelal sirih of pinang, dan wel beide, en wat er verder bij behoort.

De sirih bij vrijage, verlovings- en huwelijksplechtigheden. Bijna den geheelen archipel door, speelt de sirih en pinang c. a. een voorname rol bij verloving en trouwen, en vooral bij vrijage. Mitsdien vindt men die genotmiddelen ook vaak vermeld in minnedichten, in liederen en epische zangen. Is het offeren middels sirih-pinang nagenoeg overal gebruikelijk in Nederlandsch-Indië, geen meisje is daar, dat niet begrijpt dat de sirih of pinang, haar door een' jonkman gezonden, iets te beteekenen heeft, en dat die beteekenis moet liggen op het gebied der liefde. De taal, die men de sirih of pinang spreken laat, is overal een en dezelfde,

tot in al die kleine eilandengroepen toe, die men in het oosten van Indië vindt: het aanbieden of het afwijzen van het pruimpje ('t zij volledig of niet), is het aanbieden of afwijzen van liefde. Niet alleen tijdens het aanzoek zenden de verliefden elkaar sirih of pinang, ook tijdens de vrijage sturen ze die elkander over en weer. Niet toevallig is het, dat in 't maleisch meminang beteekent „aanzoek doen” om de hand van een meisje, evenmin dat in het Tomboeloesch „pahalegan legan lemaän” (letterlijk: elkander gedurig om pinang vragen), het gewone woord is voor „vrijen”.

Pinang en sirih behóóren bij het vrijen; pantoens verhoogden de poëzie ervan. Of zij elkaar ook kussen, die vrienden? Ik deed deze dwaze vraag, omdat menigeen gedurende een lang verblijf in onzen archipel dat nóóit heeft gezien. Bij een verbintenis waar alles toegaat „comme il faut” op Sumatra en Java, geschiedt dat misschien niet vóór het huwelijk. Elders, waar de zeden minder deftig zijn, gewoonlijk wél, doch de oosterling is zeer decent. Het kussen, vrijen en elkaar omvat houden, zooals men dat in Holland van het volk ziet tot op den openbaren weg, zouden onze oosterlingen stuitend vinden. Van zulk een vrijage zouden zij, terecht, een afkeer hebben. In tegenwoordigheid van anderen kussen ze elkander zeker niet: in hun oog toch zijn dat slechte, aan anderen hinderlijke manieren. Te zamen alleen laten ze zich zeker niet onbetuigd, anders zou men ook geen pantoen hebben als deze:

Makan sirih satoe,
Djangan boeang loedah
Kasih tjioem satoe
Djangan bilang soedah¹⁾

Te zamen alleen geneeren zij zich niet, de vrienden. Dan laat soms de jongeling het geliefde meisje beginnen een sirihpruim te kauwen en vraagt hij haar ze dan om met dubbel genot die verder te genieten, (zoo iets als het door een Europeesch manspersoon door de geliefde doen aansteken en dan een paar trekjes rooken van een sigaar of sigarette, om daarna die zelf te rooken). Dit doen ook op Boeroe, naar Wilken mededeelt, bruid en bruidegom zoo: het is daar adat bij de huwelijksplechtigheid, en de sigarette, die de jonkman uitdooft voor ze geheel is opgerookt, wordt bewaard. Viezer dan wat ik hierboven zeide van het te zamen genieten van een en dezelfde pruim, ja walgelijk wordt het, wanneer een man in overmaat van hartstocht eener zinnelijke liefde de teerbeminde het onaanzienlijk geschenk doet van een

¹⁾ Als ge een pruimje sirih kauwt,
Moet ge niet spuwen.
Als ge een kusje geeft,
Moet ge niet zeggen: dat is genoeg.

(In zulke pantoens staat veelal de zin der twee eerste regels niet in verband met dien van de twee laatste regels).

door hem uitgekauwde sirihpruim. Dit komt tegenwoordig niet meer zoo voor; vroeger meer, zegt men. Doch wie weet dat? Dat het vroeger wél zoo geschied is, daarvan getuigt herhaaldelijk de Sja'ir Bidasari, het door v. Hoëvell vertaalde Maleische gedicht: ook in andere geschriften komt het voor. In de door den heer R. van Eck vertaalde Balineesche gagoeritan „Megantaka” lezen wij, dat de kroonprins aan zijne geliefde met den mond zijn sirihpruim aanbood, en later, bij zijn vertrek, hij na eenige langgerekte zoenen, aan zijne gemalin verzocht om hem haar sirihpruim te geven. Hij zal de „sepah” (sirihpruim) verder kauwen, gelijk eene bij, die honing uit de bloemen zuigt.

Het aanzoek tot vrijage geschiedt gewoonlijk middels in sirihblad gewikkelde pinang, of wel pinang alleen, aan het huis van het meisje gebracht door een' vriend van den man, als postillon d'amour. Van minzieke meisjes gaat ook wel dat geschenk uit, doch, ook als strijdende met de vrouwelijke schuchterheid, komt het daar weinig voor. Overeenstemmende met het gevoelen van vader Cats: „het is een walg wanneer een vrouwe neugt”, is in dit geval de jonkman, die sirih en pinang moet overbrengen, niet altijd te vinden. Wij zien het uit een pantoen van de Molukken, waarin een meisje zingt: „De pinang en tabak zijn gereed, maar helaas, aan wien zal ik ze geven; mijn makker, die voor tolk zou kunnen dienen, wil niet”.

Op Ambon en in de Minahasa schijnt het gebruik, om pinang te zenden als liefdesverklaring, meer en meer in onbruik te geraken. Wilken, de oudere, teekent op, dat vroeger in de Minahasa bij huwelijksaanzoek de jongeling het meisje pinang liet brengen: werd die aangenomen dan was het een bemoedigend teeken, en werd de boodschapper ten tweedenmale gezonden met het verzoek om een stuk pinang.

De verstandhouding tusschen minnenden wordt ook veelal onderhouden door het zenden, over en weer, van sirih of pinang. Riedel teekent in zijn standaardwerk op, dat op de Kei-eilanden — of zooals hij, Indische geographische namen veelal juister schrijvende dan anderen, spelt: Keei-eilanden — de meisjes als bewijs van liefde nu en dan wel een sirihblad, waarin een stukje pinang is gewikkeld, in het geheim aan hare minnaars zenden.

In sommige streken van Indië, en wel bij de minst beschaafde volken, zooals de Bataks, de Dajaks, en zij, die op kleinere eilanden van den Molukschen archipel wonen, schijnt aan den omgang der beide geslachten in de jeugd veel vrijheid te zijn toegestaan. Ook bij deze, alleen aan enkele gebruiken gebonden, doch overigens toemeloze, vrijheid, wordt bij het minge koos sirih en pinang niet vergeten: ze behooren er bij als adatvorm. Een paar voorbeelden van groote vrijheid in den omgang der jongelieden van beide seksen, waarbij het niet in eere en deugd toegaat, als b.v. bij de in dat opzicht in de Lampongs bestaande vrijheid, teekenen wij hier op.

Op de Babar-eilanden is het gebruikelijk, dat de jongeling des nachts het uitverkoren meisje zijn aanzoek doet. Door onder het huis, zoowat ter plaatse waar zij slaapt, te tikken, maakt hij haar wakker. Is zij hem genegen, dan maakt zij de reten van den vloer zoover open dat zij daardoor heen elkander kunnen kussen en liefkoozen. De begonnen vrijage gaat nu voort totdat zij hem op zekeren nacht in haar huis toelaat. Het meisje maakt dan haar ouders wakker en de moeder, die van de vrijage der jongelieden niet onkundig was, vraagt haar af: Heeft uw broeder al sirihpinang gegeten? Op deze vraag, die beteekent of zij al gemeenschap met elkaar hebben gehad, luidt het antwoord gewoonlijk bevestigend (zie Riedel, Sluik- en kroesharige rassen).

Ook elders op eilanden daar in „de groote Oost”, komt de door de ouders en de publieke opinie getolereerde nachtelijke vrijage voor. Weer is het de geloofwaardige schrijver Riedel, die ons verhaalt dat op Timorlaut de verliefde jongeling 's nachts onder het huis het meisje, voor wie hij genegenheid heeft opgevat, gaat wakker kloppen. Als het meisje, dat wel weet wat zoo iets te beteekenen heeft, dan vraagt wie zich daar bevindt, antwoordt de jongeling: „Ik heb geen pinang; ik verzoek u gedroogde in tweeën gekloofde pinang met sirih”. Als ze hem genegen is, schuift ze de vloerlatten wat van een, en reikt hem het gevraagde door de opening toe. Dat is dan een zeker teeken dat zij genegen is tot hem in meer intieme betrekking te treden. Om, zoo noodig, bij dergelijk bezoek daarvan gebruik te kunnen maken, slapen de jonge meisjes daar en op enkele andere eilanden dan ook gewoonlijk met een gevulden sirihkoker bij zich...

Het afbreken van hare betrekking tot een minnaar, geeft het meisje dezen te kennen door hem een sirihblad, waarin een stukje pinang is gewikkeld, toe te zenden. Het sirihblad is dan omgekeerd: het teleurstellend teeken, waarmede hiervoren de maleische meisjes van Sumatra's westkust ons reeds deden kennis maken.

Dat nachtelijke vrijen, en de gevolgen daarvan, noeme men niet het doen alleen van wilden. Hier in het beschaafde Nederland in achterhoeken (en op een of meer onzer eilanden?) had men iets dergelijks nog niet zoo lang geleden, in mijne jeugd, misschien nu nog wel. Dan zat de minnende jonkman voor het bed der geliefde, of in de bedstede aan het voeteneinde boven op het dek. Dat was „adat” bij de onzen. 't Plaatselijk gebruik bracht dan wel mede, dat het meisje een ketel onder haar bereik moest hebben, om daarop slaande geraas te maken op het oogenblik dat de nabijheid van den minnaar gevaarlijk begon te worden.

Doch keeren wij terug naar het liefelijk Oosten, en hooren wij hoe de Alfoer (op Halmahera) met zijn Alfoersche gitaar een nachtelijke serenade brengt aan zijn geliefde. Hij zingt bij zijn spel: „Slechts een weinig, o zoo weinig, slechts een beetje pinang, vraag ik. Met een heel klein beetje sirih. Ook een weinig kalk verzoek ik. Met tabak een heel klein beetje.” En dan vraagt hij

verder om binnengelaten te worden, want hij kan toch moeilijk den geheelen nacht daar buiten blijven. Als het meisje de attentie aanneemt, komt ze buiten met pinang in de hand.

Ook de Bataksche meisjes ontvangen nachtelijke bezoeken van jongelingen. Die meisjes slapen, zoodra zij huwbaar zijn geworden, niet meer ten huize harer ouders, maar eenigen te zamen in de woning van een alleenlevende vrouw. Deze weduwe of gescheiden vrouw waakt over hen als haar gouvernante, met dien verstande, dat ze toelaat dat de in hare woning logeerende meisjes 's nachts bezoek ontvangen van jongelingen, met wie zij keuvelen en schertsen en pantoens zeggen.

Het decorum wil, dat er een lampje brandt en blijft branden. 't Gaat wel eens uit, maar zoo erg is dat niet, daar naar oude zeden de Bataksche vrouw vóór haar huwelijk aan de vrije liefde mag doen. Bij dat hier beschreven nachtelijk flirten der Bataksche meisjes wordt de sirihpruim niet vergeten, en de meisjes maken die soms klaar of weigeren, al coquetteerende, zulks te doen.

Wij gaven deze (meerendeels aan anderen ontleende) mededeelingen omtrent nachtelijk gevrij, omdat de sirih (en de pinang) daarbij steeds een voorname rol speelt. Eindigen wij met verkort weer te geven het liefelijk tafereeltje, dat Dr. A. W. Nieuwenhuis ons op blz. 72 en 73 (deel I) van zijn schoon werk „In Centraal-Borneo” geeft over nachtelijke vrijage bij de Kajans. Het Dajaksche meisje is tot aan haar huwelijk in haar omgang met jonge mannen zoo vrij als zij zelf verkiest; zij kan dus, ook des nachts, alleen zijn met een manspersoon. Gezamenlijke vischpartijen met het werpnet zijn daarvoor het meest in zwang. „Tegen het vallen van den avond, de voorbode van een der heerlijke zoele tropische nachten, tooit zich de jonge man in zijn beste kleederen en wapent hij zich met zijn beste zwaard. Met een vischnet en een roeispaan stapt hij in het ranke schuitje, en met enkele krachtige slagen is hij in de nabijheid gebracht van de deelgenoot in zijn tocht. Deze zorgt voor een welgevulde sirihdoos, en zet zich met haar pagaai op de achtersteven om het bootje te sturen.” Ook hier is dus de sirihpruim er weder bij als een voornaam iets, verhoogend nog de aardsche zaligheid der minnenden, wier geluk reeds volmaakt schijnt.

In de inlandsche poezië, wanneer zaken van minne worden bezongen, 't geen daar niet zeldzaam is, komt ook, wij zeiden het reeds, de sirih en de pinang vaak voor. Het is nu eens een smeeken om sirih of pinang, als: o meisje, als uw hart mij genegen is, verberg dan pinang en sirih in uw haarvlecht, met bloemen versierd, en geef ze mij, wanneer gij mij ontmoet, als teeken uwer liefde (Bijdr. T. L. en Volkenkunde, 4e volgrees, I, 1877). Dan weder de stem van een' jaloersch minnaar, die spreekt: o mijn meisje, wikkel een stuk pinang in uw zakdoek, en als uw oog een ander bekoort, maak dan uw doek niet open,

opdat gij niet ontrouw wordt aan uw' belofte aan mij. (v. Hoëvell, Ambon en de Oeliasers). Over vragen en geven van sirih en pinang gaat het veel in den minnezang en in andere liederen. Versmaad mij niet als een zwart sirihblad, zegt de zanger, die om liefde smeekt, en de versmadede minnaar zingt droevig: ik ben, weliswaar, maar gelijk een zwart sirihblad, gelijk een pinangnoot, wier hart zwart is geworden, gelijk bedorven kalk (d. i. ik ben maar een gering en onaanzienlijk persoon), doch daarom wil ik niet bespot worden (Dr. B. F. Matthes, Makassaarsche chrestomathie). Mooi poëtisch is de zang, waarin bezongen wordt hoe de Makassaarsche en Boegineesche schoonen sirihpruimen wikkelen in het jonge blad van den biroeboom. Soms nemen zij van 't hoofdhaar om de sirihpruimen te omwinden, en zenden ze aan haar minnaars op het slagveld toe. Te midden van den strijd vliegen dan als 't ware de sirihpruimen door de lucht; zij zoeken de helden en ontvlieden de lafaards. Het is een aardig beeld in de poëzie van een strijdlustig volk. De aan de minnaars, die lafaards bleken te zijn, toegezonden liefdesteekenen bereiken hen niet, maar blijven hangen in de ampoeladjangboomen. In dit gedicht vinden wij een schoon meisje, weenend van verdriet en spijt, omdat de met haar eigen hoofdhaar omwonden sirihpruim, door haar gevonden wordt hangende aan een ampoeladjangboom. (Dr. B. F. Matthes, Proeven van Makassaarsche en Boegineesche poëzie).

Waar de sirih bij allerlei feestelijke gelegenheden, zoowel als in het dagelijksch leven, niet ontbreekt, daar vindt zij ook haar plaats bij huwelijksfeesten en plechtigheden. Ook dan is zij een der voornaamste en eene nooit ontbrekende versnapering, die den gasten en feestgangers wordt aangeboden. In sommige streken is het geven van een sirihpruim onder verloofden of pasgehuwden respectievelijk de formeele huwelijksvoltrekking of het laatste bedrijf, dat de feitelijke voltrekking van het huwelijk voorafgaat.

Dit eerste is, naar wij vinden opgeteekend in Prof. Wilken's Handleiding voor de vergelijkende volkenkunde van Ned.-Indië blz. 284 e. v., het geval bij de Papoea's van de Geelvinksbai. Nadat daar bruid en bruidegom elkaar beurtelings een hapje sagoe in den mond hebben gebracht en dat drie malen herhaald, geeft de bruid den man een pruijpje tabak, waarna deze de vrouw wat sirih toereikt. Hiermede is het huwelijk gesloten. De trouwplechtigheid bij de Alfoeren op Boeroe bestaat daarin dat, nadat bruidegom en bruid te zamen van één sigaretje hebben gerookt, de bruid een sirihpruim voor den bruidegom gereed maakt; nadat hij die gebruikt heeft, is het huwelijk daarmede voltrokken. Eene dergelijke wijze van trouwen komt ook bij de zee-Dajaks voor. Terwijl de priester een paar heidensche ceremoniën vervult, houden bruid en bruidegom ieder een sirihpruim (en een sigaretje) in de hand; heeft de priester zijn werk volbracht,

dan steken de aanstaanden elkaar de sirihpruim (en de sigarette) in den mond, en deze handeling is het, die hen maakt tot met elkander gehuwde lieden.

Naar men weet, heeft bij verschillende volken in onzen archipel de bijslaap eerst plaats een of meer dagen na de huwelijksvoltrekking. De bruid moet onwil en tegenzin „toonem” tot de vleeschelijke gemeenschap: zoo wil hier en daar de adat het. Geeft die overal aan, op den hoeveelsten nacht na de voltrekking van het huwelijk die tegenzin moet ophouden, de Makassaarsche schoone stelt het geduld van haar echtgenoot soms vele dagen lang op de proef. En als zij zich ten slotte gewonnen geeft, toont ze dit haar man door hem te geven het teeken des vredes, de sirihpruim. Daarmede wordt dan feitelijk het huwelijksleven aangevangen.

Ook bij de Javanen vinden wij een gebruik dat volgens sommigen op bovenbedoelde convenance moet wijzen, hoewel het er m. i. slechts half mee te rijmen is. Het is het gebruik dat, wanneer de gehuwden elkaar voor het eerst na de huwelijksvoltrekking ontmoeten, aan ieder van hen een „gantal” wordt toegereikt, zijnde een in den vorm van een peperhuisje gedraaid sirihblad, inhoudende een pinang, waarmede zij elkaar naar het hoofd moeten werpen.

Met bovenstaande aantekeningen over het gebruik van sirih bij huwelijksplechtigheden, besluiten wij dit opstel over de bijzonderheden van het sirihgebruik in Nederlandsch Indië. Slechts willen wij toevoegen, dat ook op fiscaal gebied de sirih (en bijbehorende ingrediënten), de geheele geschiedenis door, eenige beteekenis heeft gehad. Inlandsche vorsten in en buiten Nederlandsch Indië belastten de sirih en de pinang, of beide, op de hen eigen, dat is gewoonlijk niet lichte wijze, zoo als nu b. v. nog in Siam plaats vindt, waar belasting bestaat zoowel op de pinangboomen als op de pinangnooten.¹⁾ De oude plakaatboeken der Oost-Indische Compagnie zijn rijk aan bepalingen, die sirih of pinang tot onderwerp hebben. Zij beginnen met het verbod om pinangboomen en sirihranken in het bosch om te kappen of te schenden. Overtreding van dit verbod werd aan den lijve gestraft, hetgeen in dit geval volgens resolutie van 13 April 1620 moest worden opgevat als te beteekenen „den hals te verbeuren”. Niet lang na onze vestiging in Indië was „sirih en pinang” te Batavia een verpacht middel. Japanners waren toen de pachters ervan, totdat, hetgeen wel meer gebeurd is met pachters, deze zich aan „onbehoorlycke proceduren” dermate schuldig maakten, dat men (1628) de pacht maar liever introk. Derhalve werd nu vrijgelaten

¹⁾ Op Ceylon had de O. I. Compagnie zich den alleenhandel in pinangnooten verzekerd. Zij voerde ze van daar ook uit, gelijk nu nog uitvoer van Ceylon plaats heeft, en maakte op dit artikel een gemiddelde winst van 3 à 4 honderd procent.